

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти**

Світлана Луців

**МЕТОДИКА НАВЧАННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ
ГАЛУЗІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ
МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ**

**Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності
«Початкова освіта»**

**Дрогобич
2025**

*Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 5 від 29.05.2025 року)*

Рецензенти:

Гірняк Світлана Петрівна, доктор філологічних наук, професор кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Дмитрів Ірина Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Луців С.І.

Методика навчання мовно-літературної галузі у початковій школі. Методика навчання читання : навчально-методичний посібник. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2025. 76 с.

Навчально-методичний посібник укладено відповідно до програми навчальної дисципліни «Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі у початковій школі», затвердженої вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 2 від 25.02.2025).

Розрахований на студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти із галузі знань А Освіта / Педагогіка зі спеціальності А3 Початкова освіта. У посібнику подано теоретичний курс, плани практичних занять з розділу «Методика навчання читання», вправи творчого характеру та завдання для самоконтролю.

Призначення посібника – допомогти студентам факультету початкової освіти та мистецтва у формуванні професійної компетентності.

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Тема. Виховне, освітньо-пізнавальне та розвивальне значення читання в початковій школі.....	6
Тема. Якості повноцінного читання, шляхи їхнього розвитку та вдосконалення.....	15
Тема. Процес роботи над художнім твором у початкових класах.....	25
Тема. Особливості методики читання творів різних жанрів.....	34
Тема. Методика проведення узагальнювальних уроків читання	46
Тема. Організація позакласного читання.....	50
Рекомендована література.....	57
Додатки	61

ПЕРЕДМОВА

Методика навчання читання як розділ навчальної дисципліни «Методика навчання української мови» посідає вагоме місце у фаховій підготовці вчителів початкових класів.

Мета: ознайомити здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з теоретичними основами методики навчання читання, найефективнішими формами організації освітнього процесу, найдоцільнішими методами і прийомами навчання учнів початкової школи на уроках читання, забезпечити опанування студентами практичних умінь та навичок проведення уроків читання.

Завдання: оволодіння студентами методичними вміннями з навчальної дисципліни; усвідомлення практичної значущості теоретичних знань для педагогічної діяльності вчителя початкових класів; розвиток у майбутніх педагогів умінь моделювати уроки читання; формування у студентів готовності до творчої активності у професійній діяльності.

Заплановані результати навчання: **студент повинен:**

знати такі ключові поняття: художній твір, жанр, форми керівництва читанням, вірш, байка, казка, оповідання;

уміти: а) загальна компетенція: визначати мету і завдання виучуваних тем; використовувати попередні знання під час опанування нового матеріалу;

б) компетенція, що відповідає предмету: уміти аналізувати основний зміст навчання, закладений у програмах та підручниках з читання, методичний апарат підручників; уміти визначати мету і завдання виучуваних тем; володіти прийомами розкриття термінів під час вивчення матеріалу з дисципліни; укладати додаткову систему завдань до виучуваних тем; укладати тести з метою перевірки знань учнів з читання; проводити евристичні бесіди, створювати проблемні ситуації, проблемно-пізнавальні завдання з метою розвитку навчально-пізнавальної активності учнів; дотримуватися сучасних вимог щодо ефективного проведення уроків читання у початковій школі; складати конспекти уроків з читання; уміти формувати читацьку самостійність учнів та інтерес до літератури.

Плани самопідготовки до практичних занять укладено відповідно до вимог навчальної програми для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти із галузі знань А Освіта / Педагогіка зі спеціальності А3 Початкова освіта факультету

початкової освіти та мистецтва. У посібнику подано теоретичний курс, плани практичних занять з розділу «Методика навчання читання», вправи творчого характеру, завдання для самоконтролю тощо.

Призначення посібника – допомогти студентам факультету початкової освіти та мистецтва у формуванні професійної компетентності.

ТЕМА. Виховне, освітньо-пізнавальне та розвивальне значення читання в початковій школі

Основні питання теми

1. Мета і завдання читання в початковій школі.
2. Принципи, на основі яких визначається зміст читання у 2–4-х класах.

1. Мета і завдання читання в початковій школі

Читання відіграє ключову роль у формуванні особистості, оскільки є невичерпним джерелом знань та сприяє духовному, емоційному й розумовому розвитку людини. Відтак, навчання дітей читати і пробудження в них стійкої цікавості до цього процесу завжди були одними з головних завдань початкової школи. Для успішного виконання цього завдання вчителю варто розуміти психологічні аспекти процесу читання. Читання належить до мовленнєвої діяльності, як і слухання, говоріння та письмо. Мовленнєва діяльність має три фази: мотиваційну, орієнтовно-дослідницьку та виконавчу.

Мотиваційна фаза формується через взаємодію потреб, мотивів і мети дії, де потреба є основним рушієм. У випадку мовленнєвої діяльності ця потреба здебільшого комунікативно-пізнавальна. Отже, мотивом читання може бути прагнення спілкування з автором, інтерес до книги, насолода від естетичних вражень або ж прагнення до здобуття знань. Мета читання полягає у вилученні інформації або відтворенні думок через текст.

Орієнтовно-дослідницька фаза передбачає вибір найкращих методів і засобів для здійснення цього процесу та способи здійснення мовленнєвої діяльності. У читанні вона зосереджена на пошуку потрібної книги або тексту та визначенні, якому виду читання (вголос чи мовчки) варто віддати перевагу в певній ситуації.

Третя фаза – виконавча – передбачає отримання результату у досягненні поставленої мети. Для читання це означає усвідомлення змісту прочитаного.

Читачеві необхідно проникнути в сенс тексту, поданого в певній мовній формі автором, осмислити його, спираючись на власний досвід.

Варто пам'ятати, що читання є складним і багатогранним процесом опосередкованого спілкування через письмовий текст, який передбачає декодування графічних символів в усне мовлення та розуміння змісту прочитаного. Спілкування між читачем та автором можливе лише за умови синтезу сприйняття, вимови та осмислення тексту. Особливість початкового етапу навчання читання полягає у тому, що засвоєння прочитаного розпочинається ще до повного формування техніки читання, а осмислення ускладнюється недосконалістю мовлення дитини. Тому метою навчання є досягнення синтезу між технікою і розумінням, що забезпечує точність, швидкість та виразність читання, і цей процес реалізується поетапно.

Перший, аналітичний, етап охоплює період навчання грамоти та характеризується складовим і буквеним аналізом, а також читанням слів по складах. Це дозволяє розділити цей етап на два специфічні ступені: перший, що стосується оволодіння буквами й їх поєднання в склади, та другий, що пов'язаний з опануванням складів і їх розумінням.

На другому етапі, тобто складо-аналітичному рівні опанування навички читання, учні вже мають певну вправність у використанні мовленнєво-звукових позначень, а базовою одиницею читання стає склад. Це значущий розвиток, хоча навіть опанування складових частин не полегшує значно процес читання повних слів. Слово набуває сенсу лише після усвідомлення всіх його складових компонентів, що веде до відчутної різниці між отриманням інформації та її осмисленням. Така різниця збільшує кількість помилок, супутніх цьому процесу. Розуміння змісту відокремлюється від самого процесу читання і відбувається після нього. Темп читання значно сповільнений, але спостерігається його поліпшення при перечитуванні. Це зумовлено двома факторами: по-перше, зростає швидкість розпізнавання складів і слів при практикуванні, а по-друге, основна думка твору (тексту), зрозуміла під час першого прочитання, сильно впливає на процеси сприйняття.

Отже, головні труднощі на цьому етапі полягають у тому, що бракує цілісного сприйняття, і слова потрібно читати шляхом складання частин, а процеси сприйняття й осмислення є відокремленими. Етап синтетичного читання також характеризується неоднорідністю. Він розпочинається розвитком синтетичних (цілісних) прийомів читання, ключовою особливістю яких є вміння розпізнавати слова за певними ознаками: довжиною, конфігурацією літер та їх елементами, що виступають за рядок. Таким чином, сприйняття окремих слів на цьому етапі не викликає особливих проблем. Однак процес синтезу в сприйнятті все ще перебуває на стадії недостатньої зрілості, адже виникають труднощі з цілісним сприйняттям словосполучень, речень і частин тексту.

Успішне засвоєння навчання на етапі формування синтетичних методів читання значною мірою залежить від уміння швидко розпізнавати слова, чітко виділяючи їхні характерні особливості. Важливо зосереджуватися на встановленні смислових зв'язків між фразами, реченнями та частинами тексту, а також оперативно і точно, спираючись на зміст прочитаного, перевіряти припущення, що при цьому виникають.

Уроки читання у початкових класах займають особливе місце серед навчальних дисциплін. Зрештою, всім відомо, яку значущу роль у житті людини відіграє література та як вона впливає на її формування як особистості. І хоча у початковій школі література як окремий предмет не вивчається, при оцінюванні значення уроків класного читання важливо враховувати ці аспекти. Незалежно від того, в якому класі читається художній твір чи який його обсяг, завжди актуальним залишається твердження, що література є безцінним джерелом пізнання життя і потужним чинником впливу на особистість. Завдяки літературі людина стає неначе учасником складного та багатогранного історичного шляху розвитку суспільства. Засвоюючи цей накопичений людством досвід, вона зростає не лише через збагачення знаннями про шлях минулих і сучасних поколінь, а й завдяки засвоєнню високих ідеалів історичного й соціального прогресу.

Уроки класного читання мають важливе значення, адже на них поєднуються навчальні та виховні завдання. Вони сприяють розширенню знань учнів про довколишній світ, історію та сучасність країни, допомагають формуванню світоглядних уявлень і позитивних моральних якостей. Також такі уроки слугують розумовому й естетичному розвитку школярів та навчають їх основам самостійного здобуття знань.

Як зазначено у програмах для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою для 1–4 класів, розділ «Читання» є невід’ємною частиною мовно-літературної галузі у початковій школі. Його головною метою визначено розвиток особистості дитини через читацьку діяльність, формування читацької компетентності учнів початкових класів. Ця компетентність є важливою складовою комунікативних і пізнавальних навичок. Крім того, курс сприяє ознайомленню учнів із дитячою літературою як видом мистецтва слова, готуючи їх до систематичного вивчення літератури в середній школі.

Для реалізації поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

- розвиток у школярів стійкої навички читання;
- ознайомлення з дитячою літературою різноманітних тем і жанрів, а також формування морально-етичних та соціальних цінностей через художні образи;
- засвоєння вмінь сприймати, розуміти, аналізувати та інтерпретувати літературні твори із залученням елементарних літературознавчих понять;
- розвиток мовлення та формування в учнів навичок створення власних висловлювань на основі прочитаного або прослуханого тексту;
- стимулювання творчої літературної діяльності;
- навчання самостійної роботи з різними видами дитячих книжок, а також із довідковими матеріалами [5].

Безсумнівно, кожне завдання має свої специфічні шляхи реалізації, проте вирішується у взаємозв’язку з іншими в процесі загальної роботи на уроках читання. Дослідження підготовки майбутніх учителів і практики роботи педагогів початкових класів свідчить про необхідність глибшого розгляду

кожного завдання окремо, оскільки саме це часто викликає труднощі, особливо у молодих фахівців. Загальновідомо, що на кожному уроці читання ставиться триєдине завдання: навчальне, виховне та розвивальне. Розв'язання навчальних завдань зосереджується передусім на формуванні навичок швидкого, усвідомленого та правильного читання, а також ознайомленні учнів зі змістом твору, який розглядається під час уроку.

2. Принципи, на основі яких визначається зміст читання у 2–4-х класах

Зміст читання у початкових класах формується на основі таких ключових принципів: тематично-жанрового, естетичного, літературознавчого та комунікативно-мовленнєвого.

Тематично-жанровий та естетичний принципи відіграють провідну роль у виборі текстів для читання. Тематична спрямованість добраних творів охоплює різні аспекти життя і діяльності людини, збагачує світогляд дітей, доповнює їхні знання, виховує шляхетні почуття та сприяє засвоєнню важливих загальнолюдських цінностей. Естетичний принцип базується на підборі художніх творів відповідно до їхньої естетичної цінності.

Тематично-жанровий принцип підходу до формування підручників забезпечує добір творів, що відповідають інтересам, освітнім потребам і пізнавальним можливостям молодших школярів. Він також сприяє ознайомленню дітей із різноманітними літературними жанрами. Тематика читання, закладена у сучасних підручниках для 2–4-х класів, вирізняється своєю новизною. Її зміст охоплює широкий спектр аспектів навколишнього світу: особистість, природу, суспільство, а також події як сучасності, так і минулих епох. Зокрема, учні через твори різних жанрів дізнаються про шкільне життя, людські взаємини, пригоди, родинні цінності, батьківський дім і Батьківщину. Значна увага приділяється текстам, що відображають красу і гармонію природи, її унікальність у різні сезони та взаємозв'язок між людьми, флорою і фауною. Читання виконує також пізнавально-інформаційну функцію.

На сторінках підручників діти знайомляться з історією України, важливими подіями минулого та сучасності. Однією з наскрізних тем є культурне багатство української мови.

Вона розповідає про походження писемності в Україні та світі, розвиток книгодрукування, створення книги та бібліотечну справу, формуючи дитяче мислення й уяву від слова до книги. Не менш важливою є тема дитячої літературної творчості. Її розкриття відбувається через три ключові напрями: показ у творах письменників процесу творення нового, ознайомлення з літературою, написаною самими дітьми, а також стимулювання юних читачів до власної творчості.

Включення творів до підручників здійснено з урахуванням їх високих художньо-естетичних якостей. Цей підхід передбачає вибір творів, написаних провідними майстрами дитячої літератури, які вирізняються мистецькою досконалістю. Їхній зміст спрямований на утвердження морально-етичних і патріотичних цінностей, а також сприяє естетичному й мовленнєвому розвитку учнів. Школярі матимуть нагоду в межах різних тем читати вірші видатних українських поетів: Тараса Шевченка, Лесі Українки, Леоніда Глібова, Максима Рильського, Павла Тичини, Дмитра Павличка, Олександра Олеся, Ліни Костенко. До того ж у підручниках представлені твори знаних майстрів української дитячої літератури ХХ століття: Марійки Підгірянки, Олени Пчілки, Наталі Забіли, Марії Познанської, Дмитра Білоуса, Грицька Бойка, Анатолія Костецького, Тамари Коломієць, Володимира Лучука, Миколи Сингаївського, Степана Жупанина, Анатолія Качана, Вадима Скомаровського та інших.

Серед прозових текстів для учнів 2–4-х класів представлено казки та оповідання таких авторів, як Василь Сухомлинський, Олег Буцень, Всеволод Нестайко, Микола Трублаїні, Олександр Копиленко, Григій Тютюнник, Юрій Ярмиш, Євген Гуцало, Ярослав Стельмах, Дмитро Чередниченко, Михайло Слабошпицький та інші. Також діти знайомитимуться з науково-популярними текстами Алли Коваль, Василя Скуратівського, Олександра Єфімова тощо.

Крім того, до програми включено твори письменників української діаспори: Леоніда Полтави, Олекси Кобця та Івана Бондарчука. Увагу приділено й перекладам відомих творів російських поетів (Олександра Пушкіна, Петра Єршова, Івана Крилова, Самуїла Маршака), а також класиків світової літератури: Ганса Крістіана Андерсена, Шарля Перро, братів Грімм, Карла Коллоді, Астрід Ліндгрєн і Божени Немцовой.

Отже, молодші школярі ще у початковій школі зможуть читати українською мовою всесвітньо відомі класичні твори зарубіжної літератури різних країн і епох. Основною ознакою оновленого змісту читання є широкий жанровий спектр представлених текстів. До нього входять: малі форми усної народної творчості (загадки, скоромовки, прислів'я, приказки, ігри), казки (як народні, так і літературні), легенди, притчі, байки та оповідання українських авторів-класиків. Крім того, учні знайомляться із сучасною дитячою українською і зарубіжною літературою.

Літературознавчий принцип спрямований на ознайомлення молодших школярів із певними літературознавчими поняттями, які вони засвоюють практично на рівні уявлень. Реалізація цього принципу передбачає формування у дітей розуміння таких понять, як тема, ідея, жанр твору, герої, а також засоби художньої виразності.

Комунікативно-мовленнєвий принцип займає центральне місце у мовленнєвому розвитку учнів та формуванні їхніх навичок ефективного міжособистісного спілкування. Застосування цього принципу стає можливим завдяки інтерактивній взаємодії з текстом, автором і героями твору, впровадженню технологій співпраці під час навчання, а також створенню спеціальних навчальних ситуацій. Це передбачає роботу в парах чи малих групах, колективне обговорення творів, участь у літературних рольових іграх, декламацію тощо. Усе це покликане сприяти формуванню культури спілкування серед дітей.

Варто зазначити, що формування читацьких умінь тісно пов'язане з розвитком мовленнєвих навичок. Читацькі вміння охоплюють процес

сприйняття й осмислення тексту, натомість мовленнєві виявляються через створення власних висловлювань за матеріалами прочитаного чи прослуханого. Однак під час цього діти не просто копіюють текст-зразок, а самостійно будують висловлювання, використовуючи засоби, подібні до тих, які вивчалися на заняттях з читання.

Питання для самоконтролю

1. Сформулюйте мету і завдання курсу «Читання» в початковій школі.
2. У чому полягає значення курсу «Читання» у професійному становленні майбутнього вчителя початкової школи?
3. Запишіть визначення таких термінів і понять: *тема, ідея*.
4. Як ви думаєте, що потрібно для того, щоб успішно проводити уроки з читання у початковій школі?

Практичні завдання

1. Укладіть психолого-педагогічні рекомендації щодо навчання читання у початковій школі.
2. Укладіть методичні рекомендації до побудови сучасного уроку читання у початковій школі.

Завдання для самостійної роботи

1. На основі опрацювання пояснювальної записки до програми з читання сформулюйте мету і завдання курсу «Читання» в початкових класах, з'ясуйте сутність принципів, на основі яких визначається зміст *літературного читання*.
2. Визначте, що є основою структурування програми з читання.
3. Поясніть, чому читання в початкових класах вважається *пропедевтичним* щодо вивчення літератури в середніх і старших класах.

Рекомендована література

1. Державний стандарт початкової освіти. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
2. Куріпта В.І. Ефективні методи і прийоми удосконалення навички читання. *Початкове навчання та виховання*. 2005. № 29–30. С. 38–48.
3. Методика викладання української мови / за ред. С.І. Дорошенка. Київ : Вища школа, 1992. 395 с.
4. Мовчун А.І. Запрошуємо у світ літературних термінів. *Початкова школа*. 2003. № 5. С. 49-52.
5. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою 1–4 класи. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
6. Науменко В.О. Психолого-педагогічні основи навчання читання у початковій школі. Київ, 2012. 120 с.
7. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах : посібник для вчителя. Київ : Освіта, 2007. 332 с.
8. Савченко О.Я. Варіативність побудови уроків читання. *Початкова школа*. 2006. № 9. С. 3–8.

ТЕМА. Види читання. Якості повноцінного читання, шляхи їхнього розвитку та вдосконалення

Основні питання теми

1. Види і способи читання, їх значення.
2. Якості повноцінного читання, шляхи їхнього розвитку та вдосконалення.
3. Методика використання наочності на уроках читання.

1. Види і способи читання, їх значення

Молодші школярі освоюють два види читання: вголос та мовчки. Читання вголос передбачає чітке, плавне, безпомилкове відтворення тексту, виразне проголошення цілими словами з відповідним темпом. Читання мовчки, зі свого боку, здійснюється без зовнішніх мовленнєвих рухів, лише "очима", і характеризується активізацією процесів розуміння, запам'ятовування та засвоєння прочитаного. При цьому темп читання мовчки значно перевищує темп читання вголос. Для кожного класу навчальна програма визначає нормативи якісних і кількісних показників з обох видів читання. Відповідно до навчальної програми з читання (змістова лінія "Формування і розвиток навички читання"), у 1–2-х класах основна увага приділяється інтенсивному формуванню навичок читання вголос. Паралельно до цього в учнів формується здатність слухати, сприймати та розуміти як усне, так і письмове мовлення. Починаючи з другого півріччя 2-го класу вводиться методика навчання мовчазного читання. У 3–4-х класах змінюється акцент між видами читання: мовчазне читання стає основним способом сприйняття й засвоєння навчального матеріалу. Водночас у роботі з текстами збільшується частка вправ та завдань, спрямованих на розвиток смислового розуміння прочитаного [5].

2. Якості повноцінного читання, шляхи їхнього розвитку та вдосконалення

Уся робота з використанням як голосного, так і мовчазного читання спрямована на формування в учнів таких важливих якостей читання, як усвідомленість, правильність та швидкість. При цьому читання вголос потребує додаткової виразності.

Правильне читання передбачає точне і безпомилкове відтворення звукової структури тексту, тобто читання без пропусків літер чи складів, їх перестановок або додавання зайвих звуків і складів. Воно також включає дотримання орфоепічних норм, зокрема правильне наголошування складів і нормативну вимову тих звуків і слів, які можуть зазнавати впливу діалектного мовлення дітей. Свідоме читання забезпечує здатність розуміти зміст тексту під час читання, а також уміння аналізувати й оцінювати вчинки персонажів. *Свідоме* читання забезпечує уміння читати з розумінням зміст тексту, а також уміння оцінити вчинки дійових осіб.

Правильному читанню сприяє попереднє тренування на складних словах, які наведені після тексту, а також увага до наголосу в словах, що можуть бути вимовлені неправильно, а також з'ясування значення маловживаних слів. Для формування виразності читання пропонуються різноманітні завдання, які спонукають учнів свідомо обирати інтонацію та тон, виходячи з тексту. Ось кілька типових завдань:

- Прочитай вірш повільно, передаючи радість народження ранку. Поміркуй, після якого слова слід зробити найдовшу паузу? (Наприклад, у вірші «Вранці» Т. Шевченка).

- Знайди слова, що повторюються. Які почуття ти відчуваєш, читаючи їх? (Приклад: «Зима» М. Рильського).

- Прочитай слова автора з благальною інтонацією, а вишеньки – з повчальною. (Приклад: «Вишеньки» Л. Українки).

- Перш ніж читати вголос, з'ясуй, які розділові знаки є в кожній строфі вірша. Що означає знак оклику? А знак питання? (Приклад: «Подарунок» Т. Коломієць).

- Як ти вважаєш, чи потрібно читати цей вірш швидко чи повільно? Поміркуй, після яких слів треба зробити найдовшу паузу? (Приклад: «Ліс і лис» В. Коломієць).

Прийоми попередження помилок:

- Розкриття лексичного значення слів перед читанням, щоб учні могли зрозуміти текст.

- Читання нових слів не лише вчителем, а й учнями.

- Тренування правильної вимови слів окремо, у словосполученнях та реченнях.

- За необхідності, поділ нових слів на склади та морфеми.

- Поскладове читання слів зі складною звуко-буквеною структурою.

- Створення на уроці умов для уважного читання: чіткість завдань, тиша, порядок у класі, контроль за голосним читанням з боку вчителя та учнів.

- Врахування індивідуальних особливостей учнів при оцінці темпу читання.

- Попереднє мовчазне читання як підготовка до голосного.

Критерії правильного читання:

- Безпомилковість відтворення звукового наповнення прочитуваного, тобто, читання без пропусків букв, складів, їх перестановок, вставки зайвих букв, складів.

- Ритмічність (або плавність) читання, яка виявляється при злитому промовлянні складів у словах і злитій вимові ненаголошених службових слів з повнозначними частинами мови.

- Дотримання орфоепічних норм, у першу чергу правильного наголошування складів, вимови тих звуків і слів, які у мовленні дітей зазнали впливу діалектного оточення

Вправи на вироблення правильності читання:

- читання слів із спільним коренем;
- читання із різними коренями, але однаковими префіксами чи суфіксами, закінченнями;
- читання слів, які відрізняються одним звуком;
- знаходження в тексті слів, близьких за значенням до виділених;
- малювання словесної картини з прочитаним реченням;
- знаходження у тексті опису, розповіді, міркування і доведення свого судження;
- співвідношення слова з описуваним предметом, явищем, подією, вчинком персонажа.

Свідомим вважається таке читання, коли учень усвідомлено сприймає лексичне значення слів та висловів, наявних у тексті, а також спроможний не тільки переказати зміст прочитаного, але й висловити до нього своє ставлення [3, 256].

Критерії, що допомагають виявити усвідомлення прочитаного, включають:

- розуміння основної ідеї твору та змісту його окремих частин;
- визначення власного ставлення до прочитаного;
- усвідомлення суті думки, вираженої в кожному реченні;
- знання лексичного значення кожного слова;
- розуміння переносного значення слів, метафор, порівнянь, фразеологізмів, стійких виразів та прислів'їв.

Методи, що сприяють усвідомленню твору:

- вступна бесіда;
- розповідь учителя або підготовленого учня;
- робота зі словником;
- бесіди за змістом тексту, які можуть бути короткими попередніми, логічними, за ілюстраціями або узагальнюючими;
- визначення основної думки твору;

- поділ тексту на логічно завершені частини та визначення основного змісту кожної з них, а також причинно-наслідкових зв'язків між думками тексту.

– добір матеріалів для базової характеристики персонажа та їх організація в зв'язній формі;

– виявлення слів автора, які відображають його ставлення до подій та сцен, зображених у творі;

– аналіз художніх засобів, використаних у творі;

– складання плану прочитаного матеріалу;

– переказ тексту за планом і без нього (детальний, стиснений, вибірковий);

– формулювання проблемних питань та їх обговорення з учителем;

– обґрунтування своїх думок шляхом посилення на текст;

– вибіркове читання;

– словесне малювання;

– уявна екранізація твору;

– створення учнями ілюстрацій до тексту та їх коментування під час підготовки до виразного читання.

У виробленні навичок *швидкого* читання потрібно прагнути до темпу читання, який відповідає темпу усного мовлення, забезпечуючи при цьому свідоме сприймання змісту прочитаного. У кожному класі вчитель повинен добиватися нормального для конкретного класу темпу читання. У нових програмових вимогах вилучено кількісні показники темпу читання, натомість прописані якісні характеристики навички читання (наприклад, учень / учениця 4-го класу читає вголос свідомо, правильно, виразно із дотриманням основних норм літературної вимови і мовчки (усвідомлено) в оптимальному для розуміння темпі) [5].

Виразне читання можливе лише при читанні вголос. Основними його вимогами є використання інтонації, яка охоплює такі аспекти, як ритм, темп, тембр, силу, висоту голосу, паузи та логічні наголоси. Читання вважається

виразним тоді, коли читець правильно витримує паузи, робить акценти, регулює темп – пришвидшує або уповільнює його залежно від контексту. Для того, щоб оволодіти мистецтвом виразного читання, важливо пам'ятати, що кожен текст потребує особливого підходу: один може вимагати ніжного, ліричного настрою, інший – урочистого та піднесеного звучання, а ще інший – спокійної та розміреної передачі думок. У процесі такого читання важливо знаходити відповідні інтонаційні засоби для передачі задуму автора.

Виразність читання проявляється в умінні учня: а) проникати в емоційний настрій твору та б) правильно обирати і використовувати мовленнєві інтонаційні та позамовні засоби виразності. Це означає, що під час читання учень має вміти робити паузи відповідно до змісту твору (логіко-граматичні, психологічні, ритмічні – особливо під час читання віршів), правильно ставити логічні наголоси, обирати відповідний темп та інтонацію, а також змінювати їх залежно від розділових знаків і змісту. Важливо чітко вимовляти слова, правильно інтонувати речення, що відрізняються за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні).

Вимоги до виразного читання:

- здатність правильно розподіляти дихання під час мовлення та читання;
- точне артикулювання кожного звука в слові;
- дикція;
- знання норм орфоепії;
- вміння використовувати паузи;
- вміння застосовувати логічний наголос;
- вміння грати з інтонацією.

Дидактичні умови, які сприяють розвитку виразного читання:

- формування у учнів правильного сприйняття подій та персонажів твору;
- визначення основної ідеї твору;
- створення ситуацій, які спонукають учнів бажати прочитати твір, щоб передати своє ставлення до описаного, викликати певні емоції у слухача та вплинути на його уяву, серце і розум.

Отже, учень має усвідомлювати завдання читання: що саме потрібно донести слухачам через своє виконання. Варто враховувати, що всі якості виразного читання тісно взаємопов'язані й взаємно впливають одна на одну. Удосконалення однієї із них сприяє поліпшенню інших, тоді як недоліки однієї здатні погіршити загальний результат.

Наприклад, усвідомлене читання можливе лише за умови правильного володіння технікою читання; від досконалості техніки залежить і швидкість. Основою виразного читання залишається свідоме сприйняття тексту. Робота над формуванням і вдосконаленням навичок читання проводиться постійно та систематично на всіх уроках. Неможливо уявити заняття, спрямоване суто на розвиток однієї якості читання. На кожному уроці, незалежно від його теми, вчитель поступово виховує у дітей початкових класів навички правильного, усвідомленого, виразного і швидкого читання, інтегруючи ці аспекти у різні види навчальної діяльності [3, 257].

3. Методика використання наочності на уроках читання

Наочність є одним із ключових дидактичних принципів, що забезпечує ефективне засвоєння навчального матеріалу, особливо на початковому етапі навчання грамоти і читання. Використання наочності сприяє розвитку образного мислення, уваги, уяви, а також глибшому розумінню тексту.

У педагогічній практиці виділяють кілька видів наочності, які можна ефективно застосовувати на уроках читання:

1. **Предметна наочність** – реальні об'єкти або їх моделі (іграшки, предмети побуту тощо), що ілюструють зміст тексту.
2. **Ілюстративна наочність** – малюнки, фотографії, ілюстрації до художніх творів.
3. **Схематична наочність** – таблиці, схеми, діаграми, які допомагають структурувати інформацію.
4. **Технічні засоби навчання** – мультимедійні презентації, інтерактивні дошки, відеоматеріали.

Принципи використання наочності

1. **Відповідність віковим особливостям учнів.** Наочний матеріал має бути доступним для сприйняття та зрозумілим.
2. **Дидактична цілеспрямованість.** Кожна наочність повинна мати конкретну навчальну мету.
3. **Поєднання слова і зображення.** Ефективним є одночасне використання пояснення вчителя й демонстрації зображення чи предмета.
4. **Активізація мислення.** Наочність має не лише ілюструвати, але й стимулювати учнів до міркувань, висновків, творчості.

Практичні приклади

- Під час читання казки доцільно показати ілюстрації до тексту, обговорити образи героїв.
- При вивченні текстів про природу – демонстрація світлин тварин, рослин, явищ.
- Застосування сюжетних картин для передбачення змісту тексту або складання власних історій.

Наочність на уроках читання є важливим інструментом формування читацької компетентності, сприяє кращому розумінню тексту, розвитку мовлення та творчих здібностей учнів. Методично правильне використання різних видів наочності робить уроки живими, емоційно насиченими й ефективними.

Питання для самоконтролю

1. Які види читання виділяють у методиці навчання читання?
2. Які способи читання пропонують використовувати методисти на уроках літературного читання?
3. Назвіть основні якості повноцінного читання.

Практичні завдання

1. Опрацюйте теоретичний матеріал і з'ясуйте психолого-педагогічні основи навчання читання у початковій школі
2. Розробіть завдання та прийоми для вдосконалення навички читання.
3. Доберіть проблемно-пізнавальні завдання до текстів, розміщених у підручниках з читання (за вибором).

Завдання для самостійної роботи

1. Схарактеризуйте смислову і технічну сторони навички читання.
2. Скажіть, що є об'єктами контролю та оцінювання з читання в 2-4 класах.
3. Доберіть вправи для формування повноцінних навичок читання в учнів початкових класів.
4. Проаналізуйте навчальний матеріал, поданий у чинних підручниках з читання, за такими пунктами:
 - а) відповідність вимогам програми, можливостям дітей;
 - б) тематика читання;
 - в) жанрова різноманітність текстів;
 - г) методичний апарат.
5. Складіть анотацію на одну журнальну статтю з методики класного читання.
6. Розкажіть про використання на уроках читання наочності і ТЗН. Виготовте зразки наочності до уроків читання.
7. Схарактеризуйте основні типи уроків, які виділяються в системі класного читання. Висвітліть види опрацювання тексту на уроках ознайомлення з новим твором.
8. Підготуйте відповідь на питання «Варіативність побудови уроків читання в початкових класах». (За основу візьміть статтю О.Савченко Варіативність побудови уроків читання. *Початкова школа*. 2006. № 9. С. 3–8).

Рекомендована література

1. Державний стандарт початкової освіти. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
2. Куріпта В.І. Ефективні методи і прийоми удосконалення навички читання. *Початкове навчання та виховання*. 2005. № 29–30. С. 38–48.
3. Методика викладання української мови / за ред. С.І.Дорошенка. Київ : Вища школа, 1992. 395 с.
4. Мовчун А.І. Запрошуємо у світ літературних термінів. *Початкова школа*. 2003. № 5. С. 49–52.
5. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою 1–4 класи. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
6. Науменко В.О. Психолого-педагогічні основи навчання читання у початковій школі. Київ , 2012. 120 с.
7. Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. – Електронний ресурс: <http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1-2-08-%D1%96.pdf>
8. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах : посібник для вчителя. Київ : Освіта, 2007. 332 с.
9. Савченко О.Я. Варіативність побудови уроків читання. *Початкова школа*. 2006. № 9. С. 3–8.

ТЕМА. Процес роботи над художнім твором у початкових класах

Основні питання теми

1. Первинний синтез як перший етап роботи над художнім твором, його основні завдання.
2. Другий етап роботи над художнім твором – аналіз та його основні завдання.
3. Вторинний синтез – третій етап роботи над художнім твором, його основні завдання.

1. Первинний синтез як перший етап роботи над художнім твором, його основні завдання

У процесі роботи над художнім твором виділяються три етапи: *первинний синтез, аналіз, повторний (вторинний) синтез*. Кожен із цих етапів має чітко визначені завдання, які реалізуються у процесі роботи над конкретним твором.

Перед тим, як детально розглянути кожен етап, варто зазначити, що сприйняттю художнього твору може передувати підготовча робота, а після вторинного синтезу можливе виконання творчих завдань, пов'язаних із прочитаним.

Під час підготовки до читання та завершальної роботи над твором важливо враховувати зв'язок із життєвим досвідом учнів, а також спрямування на уточнення їхніх знань про навколишню дійсність і поглиблення оцінних суджень.

При правильно організованому навчанні учень не є пасивним. Аналіз художнього твору стає творчим процесом. Думки та почуття автора, а також описані ним життєві ситуації, під час сприйняття зазнають певної трансформації під впливом життєвого досвіду дітей.

Багато досліджень підтвердили, а шкільна практика неодноразово це підтверджує: для правильного сприйняття змісту твору учнями необхідно мати

певний запас життєвих уявлень та конкретних знань про реальність. Зрозуміло, що без таких знань перед читанням твору треба провести роботу, яка допоможе збагачувати та уточнювати уявлення дітей.

Для створення сприятливих умов для сприйняття твору важливо також враховувати, що в художньому творі автор передає не лише свої думки, а й почуття.

Завдання підготовчої роботи:

- розширити уявлення учнів про явища, події, зображені в творі, повідомити нові дані і тим самим сприяти свідомому сприйманню тексту, створення умов для того, щоб учні могли співвіднести факти художнього твору з тим, що вони спостерігали в житті;
- ознайомити з життям письменника, створити інтерес до письменника як людини, до його творчості;
- підготувати до емоційного сприймання твору;
- розкрити лексичне значення слів, без розуміння значення яких засвоєння змісту було утрудненим.

Питання доцільності проведення попередньої роботи перед читанням твору вирішує вчитель, враховуючи зміст твору та загальний рівень розвитку учнів.

Існує безліч форм організації попередньої роботи, які залежать від теми твору, наявності або відсутності у учнів певних знань, матеріально-технічної бази школи та інших факторів.

Ключовою умовою, що забезпечує ефективну підготовку учнів до сприйняття художнього твору, є активна участь дітей та їх зацікавленість у колективному обговоренні теми.

У шкільній практиці широко використовуються такі дидактичні форми попередньої роботи, як екскурсії, демонстрація фільмів, розповіді вчителя та бесіди.

Екскурсії.

Перед вивченням творів про природу корисно організувати екскурсію. Це не лише поглиблює знання учнів, але й допомагає формувати в них навички

спостереження та точного опису природних явищ. Учні вчаться дбайливо ставитися до природи та охороняти її.

У лісі, на полі чи біля річки можна не лише побачити те, що описує автор, а й почути, про що він пише.

Екскурсії можуть проходити не лише на природі, а й у музеях, на будівництвах, на підприємствах, а також до пам'ятних місць у містах чи селах.

Під час екскурсій вчитель надає необхідну інформацію та вводить нові слова і вирази, які учні зустрінуть у текстах.

Демонстрування фільмів.

Не завжди можна спостерігати певні явища, події, чи не економно і не вигідно організовувати. Тоді вчитель використовує фільми, сюжетні картини, предметні малюнки і ін. Фільми містять багатий пізнавальний матеріал, що сприяє усвідомленому читанню, а після перегляду проводиться бесіда. Це підвищує інтерес до читання і робить його більш цілеспрямованим.

Розповідь учителя в поєднанні з бесідою викликає зацікавлення творчістю письменника. Цей формат дозволяє вчителю ефективно використовувати час, передаючи інформацію доступно, емоційно та в логічній послідовності. Під час розповіді вчитель демонструє портрет письменника, його книги (з метою популяризації) та ілюстрації до творів. Вікторини за творами письменників також проходять з великим успіхом.

Перший етап – *первинний синтез* – має такі завдання: ознайомити учнів зі змістом твору, його сюжетною лінією на основі цілісного сприймання тексту, з'ясувати емоційний вплив твору на дітей.

У шкільній практиці зазвичай починають роботу над твором з його повного читання (статті читають частинами). Читання може виконувати вчитель або підготовлений учень, причому книги не розгортають. Часто застосовується комбіноване читання, а також мовчазне читання учнями. Використовуються фонохрестоматії, записи на магнітофонних стрічках та фільми.

Деякі твори можна читати під музику, що посилює їхній вплив на учнів і сприяє їхньому систематичному розвитку. Після першого читання проводиться бесіда, метою якої є з'ясування вражень від твору та зацікавлення дітей в аналізі тексту. Це створює умови для активної роботи на уроці. Наприклад, можна запитати: який момент вам найбільше запам'ятався? Чому? Яку картину ви уявили найяскравіше? Хто з героїв залишив найбільше враження? З ким із дійових осіб ви хотіли б посперечатись? З чим ви не погоджуєтесь? Коли вам було особливо радісно чи сумно?

2. Другий етап роботи над художнім твором – аналіз та його основні завдання

Другий етап роботи – *аналіз*. Його основними завданнями є: встановлення причиново-наслідкових зв'язків у розвитку сюжету; з'ясування мотивів поведінки дійових осіб, характеристика їхніх провідних рис; розкриття композиції твору (зав'язка дії, кульмінація, розв'язка); аналіз засобів художньої виразності в єдності з розкриттям конкретного змісту й оцінкою мотивів поведінки героїв.

Аналіз тексту передбачає вивчення його конкретного змісту, розвитку подій та сюжету, композиції твору, мотивів поведінки персонажів і їх характерних рис, а також основної думки (ідеї) твору. Важливо з'ясувати, про кого йдеться у творі, про що саме, і як автор це описує. Якщо виникають труднощі, рекомендується прочитати твір ще раз.

У процесі аналізу використовуються різні методи роботи з текстом:

1. Вибіркове читання – це читання окремих частин тексту відповідно до поставлених завдань. Цей метод застосовується на всіх етапах роботи з текстом і може мати різний рівень складності. Учні вчаться працювати з текстом, розвивають творчу уяву, мовлення та пам'ять. Вибіркове читання часто поєднується з іншими видами роботи, такими як складання плану, ілюстрування, характеристика персонажів та розкриття ідеї.

2. Відповідь на запитання своїми словами – поряд з вибіркоvim читанням, це один з найпоширеніших методів роботи з текстом. Він допомагає учням розвивати вміння оцінювати персонажів, порівнювати зображене у творі з реальним життям та ідеєю твору.

Ілюстрування тексту може бути виконане в двох формах: а) словесній; б) графічній. Обидва варіанти відіграють важливу роль у розвитку творчого мислення.

Словесне малювання – це точне відтворення картини за допомогою слів. Для цього учень має добре знати текст, обстановку подій, зовнішній вигляд персонажів та їх характерні риси. Хоча ці знання також важливі для графічного малювання, словесне вимагає ще й ретельного підбору слів. Інакше картина не «заговорить». Отже, словесне малювання є ефективним засобом мовного розвитку учнів.

Ілюстрування може використовуватися з різною метою: як основа для складання плану, для підготовки до переказу, для уточнення обстановки подій тощо. Воно може бути окремим видом самостійної роботи, наприклад, складання словесної або графічної картини до уривка, який найбільше сподобався.

Словесна картина є статичною. Часто учні помиляються, замінюючи статичне уявлення динамічним і намагаючись об'єднати кілька картин в одну, що призводить до плутанини.

Графічне малювання зазвичай виконується вдома. Діти обирають уривок, який планують ілюструвати, ще раз перечитують його та створюють малюнок. Ілюстрації, виконані на уроці, можуть слугувати основою для вибіркового читання, що допомагає закріпити зв'язок між словом і образом.

Більш складним видом графічного малювання є екранізація. Ця творча діяльність поєднує малюнок із текстом (картина та підпис). Створюється серія картин у певній послідовності, що відповідає розвитку сюжету. Екранізація є колективною роботою, під час якої учні спільно визначають кадри, підписи до

них та музику. У цьому процесі корисні всі види переказів: детальний, короткий, вибірковий, творчий, а також складання плану прочитаного.

Складання плану твору

Для глибшого і усвідомленого сприйняття прочитаного корисно складати план. Він допомагає виділити основну ідею та встановити послідовність подій і фактів.

Робота над планом сприяє розвитку мовлення та мислення учнів. Вони ділять текст на логічні частини, визначають основне в кожній з них і формулюють головну думку у вигляді заголовка. Підготовка до складання плану починається вже під час навчання грамоти.

Робота над основною ідеєю твору та його персонажами.

Розкриття ідеї є ключовим елементом аналізу, що передбачає спільну діяльність вчителя та учнів у дослідженні твору. Це розкриття об'єднує всі складові аналізу, такі як робота над образами, композицією та художніми засобами. Виходячи з ідеї твору, вчитель формує систему запитань і завдань, які допомагають учням усвідомити задум автора.

Згідно з навчальною програмою, учні початкових класів не знайомляться спеціально з темою та ідеєю, а також не вивчають терміни. Проте на практиці, під час аналізу художнього твору, ми з'ясовуємо, про що пише автор (тобто, яка тема), і що він прагне донести до читача (яка головна думка).

У художніх творах ідея виявляється через образи або їх систему, а також через вчинки героїв і їхні взаємини. Тому, щоб допомогти учням зрозуміти цю ідею, важливо дослідити мотиви поведінки персонажів та їхнє ставлення до подій і фактів, описаних у творі.

Письменник ретельно відбирає факти та життєві ситуації, виражаючи своє ставлення до героїв і розкриваючи свої ідейні позиції. Таким чином, у художньому творі існує тісний зв'язок і взаємозалежність між ідеєю, системою образів і конкретним життєвим матеріалом.

На уроці створюється атмосфера пошуку. Учні переживають разом з героями, і це є найважливішим.

Для глибокого розуміння ідейно-тематичної основи твору надзвичайно важливо розвивати в учнів увагу до його назви. Залучаючи учнів до обговорення назви, вчитель наближає їх до автора, його почуттів і думок.

Працюючи над розкриттям основної ідеї, вчитель також звертає увагу на особливості дійових осіб, образотворчі засоби твору та навички свідомого і виразного читання.

Методика роботи з дійовими особами твору

Як було зазначено раніше, розкриття ідеї твору відбувається у тісному зв'язку з дійовими особами. Проте давайте детальніше розглянемо це питання.

Літературознавство виділяє кілька типів образів: «образ-персонаж» (людський характер), «образ-пейзаж» (зображення природи) та «образ-річ» (предмети та обстановка, що оточують людину). Найважливішим є образ-персонаж, тоді як інші образи слугують засобами для його розкриття (за винятком образу-пейзажу в пейзажній ліриці). У початкових класах, відповідно до програми, використовується термін «дійова особа».

Основні методичні положення при роботі з дійовими особами такі:

По-перше, вчитель виходить з того, що автор у своєму образі узагальнює спостереження за людськими характерами. Цей образ є конкретним, адже типове й індивідуальне поєднуються. Тому вчитель організовує роботу так, щоб учні зрозуміли, що дійова особа є представником певної групи людей, епохи та часу в історії нашої країни, а також конкретно живою людиною з характерними для неї рисами.

По-друге, під час розкриття характерних рис героя твору виділяються основні риси, які визначають його образ, що видно через розвиток сюжету та взаємини з іншими персонажами.

По-третє, учням допомагає зрозуміти образ персонажа виявлення авторського ставлення до тієї чи тієї дійової особи.

По-четверте, важливою умовою роботи над художнім твором є співпереживання читача, його симпатії чи антипатії до персонажа. У класі не повинно бути байдужих. Учні мають висловлювати своє ставлення до героїв.

3. Вторинний синтез – третій етап роботи над художнім твором, його основні завдання

Третій етап роботи – *повторний синтез*. Зміст роботи над художнім твором, а водночас і завдання на цьому етапі такі: узагальнити істотні риси дійових осіб, зіставити героїв, їхні риси характеру і вчинки, з'ясувати ідейну спрямованість твору, дати оцінку художнього твору як джерела пізнання навколишньої дійсності і як твору мистецтва (що нового дізналися із прочитаного твору, чого навчає твір, як авторові вдалося (за допомогою яких образних засобів) яскраво й переконливо зобразити події та передати читачеві свої думки й почуття тощо).

Отож, робота над художнім твором у початкових класах здійснюється від первинного ознайомлення з фактичним змістом твору через аналіз учинків дійових осіб, виділення їх характерних рис та мотивів поведінки до узагальнення і визначення основної думки (ідеї) твору [3, 279].

Питання для самоконтролю

1. З яких етапів складається процес роботи над художнім твором у початкових класах?
2. Визначте основні завдання первинного синтезу як першого етапу роботи над художнім твором.
3. У чому проявляється специфіка проведення аналізу під час опрацювання нового твору на уроках літературного читання?

Практичні завдання

1. Підготуйте завдання до уроку з літературного читання на етапі первинного синтезу, аналізу, вторинного синтезу (за вибором).
2. Складіть бібліографічний покажчик статей журналу «Початкова школа» за останні п'ять років.

Завдання для самостійної роботи

1. На основі статті О. Савченко Етапи опрацювання художніх творів на уроках читання (*Початкова школа*. 2005. № 9. С. 22–27) розкрийте сутність трьох етапів роботи над художнім твором: *первинного синтезу, аналізу, вторинного синтезу*.

2. Підготуйте фрагменти уроків читання, показавши реалізацію усіх трьох етапів роботи над художнім твором:

- а) *первинного синтезу*;
- б) *аналізу*;
- в) *вторинного синтезу*.

ТЕМА. Особливості методики читання творів різних жанрів

Основні питання теми

1. Методика опрацювання оповідань.
2. Особливості роботи над казкою; види казок, які вивчаються в початковій школі. Прийоми інсценізації і драматизації на уроках вивчення казки. Структура уроків на опрацювання оповідань і казок.
3. Методика формування у молодших школярів уявлення про байку як літературний жанр. Особливості читання байки. Структура і методика уроку опрацювання байки.
4. Методика опрацювання віршів. Особливості роботи над ліричними та епічними віршами. Прийоми заучування напам'ять. Структура і методика уроків на опрацювання віршів.
5. Робота з малими фольклорними формами.

Література

1. Баршай Л.С. Про роботу зі скоромовкою. *Початкова школа*. 1990. № 9. С. 26–28.
2. Кучинський М.В. Робота над загадкою. *Початкова школа*. 1994. № 6. С. 28–32.
3. Методика викладання української мови / за ред. С.І. Дорошенка. Київ : Вища школа, 1992. 396 с.
4. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою 1–4 класи. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
5. Пабат В.В. Чарівний світ казки. *Початкова школа*. 1994. № 11. С. 21–23.

6. Пархоменко Н. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання. *Початкова школа*. 1997. № 7. С. 44–48.

7. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах : посібник для вчителя. Київ : Освіта, 2007. 332 с.

8. Скіпакевич О.В. Ознайомлення з ліричним віршем на уроках читання. *Початкова школа*. 1996. № 4. С. 21–23.

1. Методика опрацювання оповідань

Під час ознайомлення учнів початкових класів із поняттям «оповідання» важливо надати таке пояснення, яке буде зрозумілим і доступним для дітей.

Оповідання – це невеликий художній твір. Він називається художнім, оскільки створює за допомогою слів образи подій, що пов'язані з життям і діяльністю людей, або описує явища природи.

Словесна образність проявляється через описи зовнішності героя, його вчинків і поведінки. Завдяки цьому у читача формується уявлення про ключові риси описуваного предмета чи явища. Оповідання, представлені в підручниках з читання для учнів 2–4-х класів, умовно поділяються на дві групи: ті, де головними дійовими особами є люди, та ті, що описують природу й діяльність людей у її межах.

Першу групу творів (де діють люди) при початковому ознайомленні бажано читати самому вчителю. Щодо другої групи оповідань (про природу), їх можна пропонувати для самостійного читання учням, але переважно починаючи з третього класу. Вчителю важливо також враховувати, що твори, насичені драматичними подіями (часто це оповідання про людей), краще сприймаються учнями під час гучного читання в класі. Зі свого боку, оповідання про природу краще підходять для мовчазного самостійного ознайомлення, оскільки вони зазвичай не мають яскраво вираженого емоційного навантаження.

Аналіз частин оповідання доцільно вести так, щоб діти самостійно оцінювали персонажів твору, їхню поведінку, вчинки, висловлювали своє

ставлення до описуваних подій. Тобто вчитель не повинен «нав'язувати» учням своє ставлення до героїв оповідання, своє розуміння їхніх учинків. Тому школярам потрібно пропонувати не тільки такі питання, які спонукають їх до репродуктивної відповіді, але й такі, що змушують їх думати, порівнювати, оцінювати й робити відповідні висновки. Учитель не повинен відразу виправляти неправильну характеристику персонажа, зроблену учнем. Спочатку важливо порозмовляти з дітьми про те, як вони розуміють дії героя, чому, на їхню думку, він повівся так, а не інакше. І тільки тоді, коли діти висловили свої думки, міркування, оцінили вчинки персонажів, учитель може дати свою оцінку зображуваних подій. Потрібно наголосити на тому, що персонажів не ділять на «гарних» і «поганих», у творі бувають персонажі *позитивні й негативні*.

Під час аналізу оповідання учні залучаються до діалогу, знаходять причиново-наслідкові зв'язки у розвитку сюжету. На етапі вторинного синтезу вчитель проводить підсумкову бесіду, в процесі якої логічними є запитання до учнів: *Що нового ви дізналися з твору? Яка його основна думка? Чого навчає вас прочитане оповідання?*

2.Особливості роботи над казкою; види казок, які вивчаються в початковій школі. Прийоми інсценізації і драматизації на уроках вивчення казки. Структура уроків на опрацювання оповідань і казок

Казка є одним із найдавніших і найпоширеніших жанрів народної творчості, який виник як твір для дорослої аудиторії. Згодом, паралельно із розвитком суспільства, вона набула популярності серед дітей, завдяки своїй доступній формі, перейшовши до дитячого фольклору. Це призвело до появи казок, створених спеціально для дітей. Як жанр, казка стала відображенням народної педагогіки, служачи знаряддям виховання почуття патріотизму, гуманізму, поваги до праці й формування високих моральних якостей у дітей. Її поетика розвиває естетичний смак, творчу уяву та любов до рідного слова. У молодшій школі діти поступово знайомляться з особливостями казок: фантастичністю, змалюванням незвичайних подій із участю звірів, явищ

природи й людей. Жанрові риси казки включають специфічний зачин, повторення дій у розвиткові сюжету і характерну кінцівку, що захоплює дитячу уяву. На заняттях з читання молодших школярів знайомлять із трьома основними видами казок: про тварин, фантастично-героїчними (чарівними) та соціально-побутовими. Окрім народних казок, учнів навчають розуміти й літературні казки, написані відомими письменниками. Викладання цих творів майже не відрізняється від методики роботи з оповіданнями: після прочитання тексту й пояснення складних слів проводяться вибіркове читання, обговорення, складання плану (вербального чи малюнкового), а також різні форми переказування. Основна увага приділяється розумінню змісту казки, послідовності подій і мотивів персонажів. Казки у підручниках для 2–4-х класів мають повчальну та пізнавальну цінність. Вони спонукають дітей замислитись над важливістю добра і справедливості, допомагаючи формувати життєві принципи й етичні норми поведінки.

У рамках роботи з цим жанром широко використовуються методи інсценізації та драматизації: перероблення тексту для сцени й передавання його в формі діалогів між персонажами. Виразне читання казок має свої особливості. Ці твори вирізняються динамічним сюжетом та глибокою боротьбою між добром і злом, правдою і кривдою, що завжди завершується тріумфом світлого й справедливого начала. З цієї причини при підготовці дітей до виразного читання ключовим є налаштування на оптимістичний дух тексту.

У процесі читання на слух виділяються основні етапи сюжету: вступна частина (експозиція), зав'язка, кульмінація, розв'язка та завершення історії. Для кожного з цих етапів передбачається відповідний темп і тон. Наприклад, зав'язка читається уповільнено для створення інтриги, кульмінація підкреслюється зміною гучності та наголосами, а розв'язка – чітким уповільненням темпу. У 4-му класі виразне читання організовується після детального аналізу тексту за такими кроками: позначення пауз у тексті; визначення слів із логічним наголосом; вибір темпу читання відповідно до жанру; встановлення необхідного емоційного тону (радісного, сумного чи

гумористичного). Такий підхід сприяє глибокому осягненню змісту й розвитку мовленнєвих навичок школярів.

3. Методика формування у молодших школярів уявлення про байку як літературний жанр. Особливості читання байки. Структура і методика уроку опрацювання байки

Байка – це літературний твір, в основі якого лежить алегорична, тобто образна, а не реалістична манера зображення. Її головна мета – виховання через повчання. У байках часто діють тварини, птахи, риби, але також можуть виступати люди чи предмети. Структурно байка складається з двох частин: опису подій (або розповіді про них) і моралі, яка включає настанови або поради. У початковій школі не завжди можливо пояснити учням усі характерні особливості байки. Проте деякі аспекти все ж заслуговують на увагу. Наприклад, під час вступної бесіди вчитель може акцентувати, що більшість байок написані віршованою формою. Алегоричний зміст жанру краще пояснювати після аналізу описаних у творі подій.

Етапи роботи над байкою за структурою подібні до опрацювання оповідань чи казок. Знайомство з текстом рекомендовано починати з обговорення ілюстрації, яка відповідає сюжетові твору. Для початкового ознайомлення можна запропонувати учням мовчазне читання із завданнями, наприклад, розподіл тексту на частини (як у байці Л. Глібова «Чиж та Голуб») або визначення моментів, що характеризують дії персонажів (байка «Лебідь, Щука і Рак»). Мовчазне читання обов'язково доповнюється виразним читанням учителем. Далі використовуються такі методи роботи: вибіркове читання, відповіді на питання за змістом, формулювання головної ідеї твору. Наприклад, при аналізі «Лебедя, Щуки і Рака» учні обговорюють проблемні запитання: чому герої не змогли скоординувати свої дії? Чи схожі такі ситуації на людські? Яку мораль можна винести з цього твору? Специфіка байки також полягає у яскравих характеристиках персонажів і точності виразів. У байці «Чиж та Голуб» Чижик постає молодим та жвавим («молоденький, співучий,

проворненийкий»)), що викликає симпатію читачів. Інший персонаж, Голуб, зображений пихатим і насмішкуватим: його негативні риси чітко передаються словами до Чижики: «А що? Попавсь? От тобі й на! Вже, певно, голова дурна...». Але врешті й Голуб сам впадає у пастку, підкреслюючи висновок: не слід насміхатися з чужих невдач. Робота вчителя – передати мораль байки через виразне читання й акцентування уваги на прийомах змалювання героїв. Важливим етапом є саме виразне читання. Воно сприяє кращому засвоєнню тексту, але викликає труднощі у молодших школярів через необхідність передавати характери героїв і ставлення автора за допомогою інтонації та міміки. Оскільки у байках часто присутні діалоги, корисним буде читання за ролями. Учні мають чітко розуміти, кому належать ті чи інші репліки, а також впізнавати позитивні й негативні компоненти образів. Байки відзначаються динамічним сюжетом і швидкою зміною емоцій персонажів, що потребує особливої уваги під час читання. Вивчення жанру байки запроваджується в 3-му класі, коли школярі вже впевнено читають і здатні глибше сприймати текст. Це дозволяє їм передавати інтонацію, логічно наголошувати зміст і робити паузи відповідно до сюжету. Після аналізу твору для кращої підготовки до виразного читання можна використовувати складання партитури.

4. Методика опрацювання віршів. Особливості роботи над ліричними та епічними віршами. Прийоми заучування напам'ять.

Структура і методика уроків на опрацювання віршів

Молодші школярі знайомляться з ліричними та епічними (сюжетними) віршами, і методика їхнього опрацювання має суттєві відмінності через специфіку цих форм поезії. У ліричних творах особливо виразно проявляється емоційне ставлення автора до описуваного, що сприяє емоційному пізнанню реальності. Читання таких віршів допомагає дітям зануритися у світ художніх образів через почуття, поступово приводячи їх до осмислення й висновків. Аналіз ліричних творів спрямований на розвиток у дітей уваги до емоцій, почуттів і настроїв, переданих поетом. У процесі такого аналізу школярі

збагачують свій словниковий запас лексемами для позначення різних відчуттів: радості, смутку, схвильованості тощо. У сучасних читанках для 2–4-х класів представлено чимало ліричних віршів, здебільшого пейзажної лірики. Ці вірші короткі за обсягом і передають більше почуття, викликані явищами природи, ніж події. Роботу з такими текстами доцільно почати зі згадок про екскурсії або природу, які відповідали б темі твору. Емоційний фон можуть створити відповідна музика чи бесіда. Епічні (сюжетні) вірші, на відміну від ліричних, мають сюжет із розвитком подій, що робить їх схожими на оповідання та казки. Таким чином, структура уроків із ними є ближчою до роботи над прозовими творами: після вступної частини та ознайомлення з текстом проводиться багаторазове перечитування, аналіз головної думки і її художнього вираження. Проте навіть сюжети таких віршів переплітаються з емоційним ставленням автора до описуваних героїв чи подій, а це потрібно враховувати для визначення основної ідеї твору. Вірші, вміщені в навчальних підручниках, мають різну структуру і переконливу художню палітру – від простих дворядкових строф до значно довших творів із повтореннями рядків чи діалогами. Учитель має навчити дітей правильно членувати текст не рядками, а змістовими одиницями відповідно до ритму, інтонації та розділових знаків. Для молодших класів первинне сприймання тексту найчастіше здійснюється через виразне читання вчителя. Після цього діти читають твір мовчки або напівголосно, уточнюючи незрозумілі моменти. Емоційний настрій і техніка читання є особливо важливими у роботі з ліричними творами. Для них характерний ритмічний і мелодійний тон із помірним темпом. Завершальним етапом виразного читання може стати хорове виконання віршів, що спонукає всіх учнів активніше долучатися до роботи й додає емоційного піднесення. Заучування поетичних творів напам'ять допомагає не лише розвивати мовлення дітей завдяки образним виразам, а й сприяє формуванню естетичних смаків і тренуванню пам'яті. Для цього обирають цікаві й художньо цінні твори, доступні за змістом для конкретного віку дітей. До заучування треба

переходити лише після того, як учні зрозуміли твір і підготувалися до його виразного виконання.

У методиці навчання виділяють кілька прийомів заучування напам'ять: частинами, загальним способом через багаторазове перечитування вірша та комбінованим методом. Серед них комбінований спосіб вважається найефективнішим. Під час його використання вчитель звертає увагу на ключові слова твору, додатково зачитує вірш або окремі уривки, а також допомагає учням освоювати виразне читання. Після багаторазового читання у класі дітям можна рекомендувати вдома довести ті рядки або строфи, які викликають найбільші труднощі. Така підготовча робота сприяє успішному опануванню поетичного твору. Найкраще вивчати вірш напам'ять, читаючи його вголос. Це дозволяє задіяти кілька типів пам'яті: зорову, слухову, а головне – допомагає формувати навичку виразного читання під час самого процесу заучування.

5. Робота з малими фольклорними формами

На уроках читання учні початкових класів вивчають малі фольклорні жанри: прислів'я, приказки, загадки, скоромовки. Цей матеріал часто використовується як супровідний інструмент для різноманіття навчального процесу, хоча робота з такими жанрами має велике значення. Прислів'я, загадки та скоромовки урізноманітнюють методику навчання, вносячи ігрові елементи, які подобаються дітям у віці 6–10 років.

Зокрема, скоромовки сприяють вдосконаленню техніки читання, відпрацюванню літературної вимови. Такі форми усної народної творчості розвивають мовлення та мислення молодших школярів. Прислів'я і приказки є своєрідним осередком народної мудрості й життєвого досвіду. У них закладені моральні й естетичні цінності через короткі, але влучні висловлювання про Батьківщину, родинні стосунки, працю, природу, знання тощо. Кожне прислів'я базується на конкретному випадку чи явищі, яке вийшло на рівень узагальнення, що дозволяє застосовувати його до схожих ситуацій.

Робота з прислів'ями й приказками корисна як під час пояснення нового матеріалу, так і при підбитті підсумків. Наприклад, під час вивчення теми "Наче вулик, наша школа" другокласники знайомляться з прислів'ям "Як посолиш, так і їстимеш" після казки "Лисичка та журавель". Це прислів'я має пряме значення (їжа без солі несмачна) і водночас переносну ідею: будь-який успіх залежить від взаємної уваги та доброї волі. Враховуючи вікові особливості дітей, педагог має спершу пояснити пряме значення прислів'я, а потім підвести до розуміння його глибинного сенсу. Методика роботи з прислів'ями в початковій школі передбачає: усвідомлення учнями їхнього змісту як у прямому, так і переносному значенні; уміння співвідносити прислів'я з прочитаним твором чи власним досвідом; добір прислів'їв до основної думки твору; формування навичок використовувати ці вислови у своєму мовленні. Різноманітність тематики й форм прислів'їв дозволяє інтегрувати їх в уроки опрацювання різножанрових текстів.

На відміну від прислів'їв, загадки описують конкретні деталі або ознаки об'єктів. Вони становлять короткий образний опис предмета чи явища, який потрібно розгадати. Молодші школярі із задоволенням працюють із загадками – вони розвивають спостережливість і кмітливість, допомагаючи помічати важливі аспекти в знайомих речах. Загадки базуються на художніх засобах – метафорах, метоніміях, уособленнях тощо. У 2–3-х класах школярі здобувають базові навички розгадування загадок, а у 4-му вже можуть систематизувати знання про цей жанр. При цьому важливо не обмежувати роботу із загадками лише їхнім відгадуванням. Педагог повинен заохочувати учнів до обґрунтування своїх відповідей, аналізу ознак об'єкта й складання власних загадок. Скоромовки впроваджуються в освітній процес як засіб поліпшення орфоепії, розвитку правильного дихання, що необхідне для виразного читання і декламації. Завдяки їхній ефективності в навчанні техніки читання серед молодших школярів доцільно збільшувати використання скоромовок на уроках. Враховуючи позитивну роль скоромовок у навчанні молодших школярів, треба

розширювати застосування їх у навчальному процесі, не обмежуючись тільки тими зразками, які подані в підручниках з читання [3, 319].

Загальні підходи до організації уроку читання:

1. Основна увага на уроці має бути зосереджена на роботі з новим твором.
2. Кожен урок має включати вправи для вдосконалення читацьких навичок, а також для розширення, уточнення та збагачення словникового запасу.
3. Під час роботи над художнім текстом важливо досягти гармонійного поєднання аналітичного сприйняття з цілісним синтезом прочитаного, що сприяє формуванню у дітей моральних, громадських та світоглядних уявлень.
4. Необхідно використовувати всі можливості для індивідуального підходу до учнів під час уроку та при визначенні домашніх завдань.
5. Необхідно розвивати в учнів уміння вдумливо читати та самостійно сприймати прочитане.
6. Важливо поєднувати різні види читання на уроці, такі як голосне та мовчазне.
7. Використовувати різноманітні методи навчання, що залежать від мети уроку.
8. Відводити час для самостійної роботи з текстом.
9. Відповідно до типу уроку (уроки засвоєння нового матеріалу, закріплення, комбіновані, узагальнюючі) та методів навчання використовувати технічні засоби навчання.

Питання для самоконтролю

1. Що означає термін «літературна казка»?
2. Які прийоми навчання можна використовувати на уроках літературного читання під час ознайомлення з малими фольклорними жанрами?
3. Чи погоджуєтесь ви з твердженням, що скоромовки можна використовувати як елемент вироблення орфоепічних норм?

Практичні завдання

1. Користуючись тлумачним словником та словниками лінгвістичних, психологічних, педагогічних термінів, дайте (запишіть) визначення таких термінів і понять: *оповідання, казка, вірш, байка, загадка, прислів'я, приказка*.

2. Складіть тести до байок, уміщених у підручниках з літературного читання для 3–4-х класів. (За вибором).

3. Складіть конспекти уроків на вивчення оповідання, казки, байки з наступним проведенням в аудиторії фрагмента уроку. (Твір і клас – за вибором).

4. Поясніть (аргументовано) різницю між прислів'ями та приказками. Пояснення проілюструйте прикладами.

5. Обґрунтуйте доцільність використання скоромовок на уроках читання й мови в початкових класах.

6. Складіть невелике оповідання повчального характеру (або казку) для молодших школярів.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте підручники з літературного читання для 2–4-х класів з метою з'ясувати місце оповідань, казок і байок у цих підручниках.

2. Підготуйте вікторину за вивченими оповіданнями.

3. Доберіть творчі вправи, літературні ігри до уроків читання.

4. Підготуйте: а) інсценізацію казки (за вибором); б) сценарій ранку «Казка у нас у гостях».

5. Підготуйте повідомлення на одну із тем: а) «Моральне виховання молодших школярів засобами казки»; б) «Пізнавальний і виховний потенціал оповідань для дітей»; в) «Байка як літературний жанр і її вплив на становлення особистості школяра».

8. Проаналізуйте підручники з читання для 2–4-х класів з метою з'ясування місця віршів (ліричних та епічних), науково-художніх, науково-популярних творів і малих фольклорних форм у цих підручниках.

9. Підготуйте ділову гру «Поетичний марафон» для проведення її на практичному занятті.
10. Доберіть засоби унаочнення до уроків читання, на яких вивчаються вірші.
11. Складіть партитуру вірша (за вибором). Вивчіть його напам'ять.
12. Підготуйте повідомлення на тему: «Роль науково-художніх і науково-популярних творів у пізнавальній активності молодших школярів».
13. Складіть вірш або декілька загадок і скоромовок (за вибором).
14. Складіть конспекти уроків на опрацювання віршів, науково-популярних творів і малих фольклорних форм з наступним проведенням фрагментів цих уроків на практичному занятті.

ТЕМА. Методика проведення узагальнювальних уроків читання

Основні питання теми

1. Мета і завдання узагальнювальних уроків читання.
2. Підготовка до узагальнювального уроку.
3. Основні види роботи на узагальнювальних уроках читання.

Література

1. Методика викладання української мови / за ред. С.І. Дорошенка. Київ : Вища школа, 1992. 396 с.
2. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою 1–4 класи. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
3. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах : посібник для вчителя. Київ : Освіта, 2007. 332 с.

1. Мета і завдання узагальнювальних уроків читання

Окрім уроків, присвячених знайомству з новим твором, у рамках класного читання передбачено проведення уроків узагальнення вивченого матеріалу. Ці уроки організовуються після завершення певних тематичних блоків. Їх основні завдання такі: а) пригадати вже засвоєний матеріал; б) навчити учнів знаходити асоціативні зв'язки між тематикою та змістом прочитаних творів; в) сприяти розвитку логічного мислення та вдосконалювати навички мовлення на основі вивченого матеріалу; г) розширювати пізнавальну активність учнів завдяки добору додаткових матеріалів за тематикою.

Такі уроки узагальнення проводяться протягом усього навчального процесу за підручниками з читання. До кожної теми додаються запитання та завдання, згруповані в рубриках: «Чи уважно ти читав?», «Перевір свої

досягнення», «Пригадайте, поміркуйте». Саме ці матеріали можна використовувати як основу для проведення узагальнювальних занять. Ефективними також є ті завдання та запитання, які спонукають учнів осмислювати власний життєвий досвід та робити висновки з попередніх спостережень. Наприклад: Що робиться у нашій країні (місті, селі) для захисту природи? Різноманітний характер запитань і завдань значно полегшує вчителю реалізацію цілей і завдань таких уроків, сприяючи їхній результативності.

2. Підготовка до узагальнювального уроку

До проведення уроку узагальнення знань учитель готується заздалегідь: визначає мету й основний зміст заняття, складає план його організації, обирає завдання за обсягом та характером, а також продумує використання наочних матеріалів. Ще на початку вивчення розділу педагог інформує учнів, що після опрацювання теми буде проведено підсумковий урок. Його назва може відповідати назві розділу, з яким працюють учні, але вчитель також має можливість запропонувати девіз, який відображатиме зміст розділу і стане основою для проведення узагальнювального заняття. На одному з перших уроків теми вчитель дає учням завдання: ознайомитися з додатковою літературою з цієї тематики, підготувати ілюстрації чи малюнки, вивчити вірші, прислів'я або загадки. Специфіка таких завдань залежить від теми майбутнього уроку-узагальнення. Доцільно застосовувати диференційований підхід, пропонуючи завдання для всього класу, окремих груп або індивідуально. На відміну від уроку пояснення нового матеріалу, структура узагальнювального заняття не передбачає етапу перевірки домашнього завдання. Усе, що учні готують до цієї теми заздалегідь, і є їхньою домашньою працею. Також у плані уроку відсутнє пояснення нового матеріалу, бо основний акцент робиться на повторенні та систематизації раніше вивченого.

3. Основні види роботи на узагальнювальних уроках читання

Методика пропонує застосовувати на уроках узагальнення знань такі види діяльності: повторювально-узагальнювальні бесіди, вибіркові та повні перекази, різні форми читання з книги та напам'ять, організацію вікторин, а також розповіді учнів про власноруч виготовлені речі тощо [3, 317].

Питання для самоконтролю

1. Які завдання узагальнювальних уроків читання ?
2. Які види роботи рекомендує методика на узагальнювальних уроках?
3. Якою має бути підготовка вчителя до узагальнювальних уроків?

Практичні завдання

1. Проаналізуйте плани-конспекти узагальнювальних уроків з літературного читання, представлені у фаховій літературі, з'ясуйте їх зміст і структуру.
2. Розробіть зразки наочності до узагальнювальних уроків читання.
3. Складіть бібліографічний покажчик статей журналу «Початкова школа» за останні п'ять років.

Завдання для самостійної роботи

1. Складіть конспект узагальнювального уроку читання. (Клас і тема – за вибором).
2. Підготуйте повідомлення на тему: «Місце і значення підсумкових (узагальнювальних) уроків читання у системі класного читання».
3. Доберіть змістовні види роботи для узагальнювальних уроків читання у початкових класах.
4. Проаналізуйте розділ «Перевір свої досягнення» за новими підручниками з літературного читання для учнів 2-4 класів. Подумайте, чи

можуть питання і завдання цього розділу бути використані на уроках узагальнення знань. Свою відповідь аргументуйте.

ТЕМА. Організація позакласного читання

Основні питання теми

1. Мета і завдання позакласного читання в початковій школі.
2. Зв'язок позакласного читання з класним. Форми керівництва самостійним дитячим читанням.
3. Етапи навчання самостійного читання.
4. Структура і методика уроків позакласного читання на підготовчому, початковому та основному етапах навчання.

Література

1. Мартиненко В. Робота з дитячою книжкою. *Початкова школа*. 2001. № 6. С. 47–53.
2. Методика викладання української мови / за ред. С.І.Дорошенка. Київ : Вища школа, 1992. 396 с.
3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою 1–4 класи. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
4. Підлужна Г.В. Позакласне читання школярів як педагогічна проблема. *Початкова школа*. 1998. № 7. С. 18–22.
5. Притулик Н. Комунікативний потенціал уроків роботи з дитячою книжкою. *Початкова школа*. 2003. № 6. С. 14–17.
6. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах : посібник для вчителя. Київ: Освіта, 2007. 332 с.
7. Ткачук Г. Підготовка майбутніх класоводів до проведення уроків позакласного читання. *Початкова школа*. 1995. № 10–11. С. 38–39.
8. Ткачук Г. Робота з дитячою книжкою на уроках позакласного читання (1–4 кл.). Кам'янець-Подільський : Абетка, 2000. 120 с.

1. Мета і завдання позакласного читання в початковій школі

Позакласне читання є важливою складовою шкільного предмета «Читання» і відіграє особливу роль у загальній системі початкової освіти. Окрім класного читання, цьому виду занять відводиться окреме місце з метою розвитку у молодших школярів читацької самостійності. Уже з раннього віку необхідно пробуджувати у дітей інтерес до книги, стимулюючи бажання дізнаватися більше, ніж лише в рамках уроків.

Саме позакласне читання дає чудову можливість органічно доповнити заняття з класного читання, сприяючи глибшому засвоєнню матеріалу. На сучасному етапі вчителям пропонується використовувати більш ефективні та дієві методики організації позакласного читання. Завдяки інтеграції традиційного підходу з новітніми інтерактивними технологіями такі заняття можуть стати інструментом формування творчої та активної особистості учня. Це, своєю чергою, сприятиме розвитку аналітичного і креативного мислення. У навчальній програмі з літературного читання особливе місце займає змістова лінія «Робота з дитячою книжкою; робота з інформацією», яка визначає мету і завдання позакласного читання в початкових класах.

Основною метою цих занять є формування у дітей потреби самостійно та свідомо обирати й регулярно читати книги, використовуючи знання і навички, набуті на уроках грамоти та класного читання. Серед ключових завдань уроків позакласного читання для учнів 2–4-х класів можна виділити такі, як розширення кола дитячої літератури, розвиток читацької самостійності та формування інформаційної культури молодших школярів.

У процесі навчання враховують вікові особливості дітей, адаптують методику роботи, а також організацію читацької активності залежно від вимог до навчального матеріалу, структури уроків, типів бібліотечно-бібліографічної допомоги тощо.

Добираючи матеріали для позакласного читання, вчитель звертає увагу на доступність дитячих книжок у шкільних, домашніх і районних бібліотеках, що забезпечує об'єктивний підхід до виховання читацьких умінь у дітей.

2. Зв'язок позакласного читання з класним. Форми керівництва самостійним дитячим читанням

Класне і позакласне читання тісно взаємопов'язані, адже саме на уроках класного читання учні отримують базові знання та навички, які стають фундаментом для самостійної роботи з дитячою книжкою. Успішність позакласного читання значною мірою залежить від рівня сформованості в учнів уміння читати як вголос, так і мовчки. Без цього неможливо досягти виконання програмних вимог позакласного читання. Крім того, уроки класного читання сприяють розвитку свідомого ставлення до текстів, що є ключовим елементом у вихованні активного та зацікавленого читача. Це також стосується любові до книги, яка формується на основі роботи з літературними творами різних жанрів у межах класного навчання. Позакласне читання має значення і в контексті забезпечення ефективності виконання завдань класного читання. Проте методика не рекомендує суворо тематично «прив'язувати» позакласне читання до того, що вивчається у класі. Це зовсім не означає, що вчитель не може поєднувати тематику цих двох видів читання за необхідності.

Наприклад, нерідко педагоги пропонують молодшим школярам прочитати казки про тварин у рамках позакласного читання саме тоді, коли класне читання зосереджене на цьому жанрі. Такий взаємозв'язок варто застосовувати вибірково, лише за умов і потреб, які цього вимагають. Водночас позакласне та класне читання можуть відрізнятися і за тематикою, і за авторами, і за жанрами. Важливою складовою роботи вчителя є керівництво самостійним читанням учнів, яке охоплює кілька напрямків. По-перше, педагог визначає завдання і допомагає розвивати читацькі навички під час занять із позакласного читання. По-друге, він організовує різноманітні заходи, спрямовані на популяризацію книги: вікторини, виставки книжок, літературні ранки тощо. По-третє, учитель підтримує інтерес до читання, наприклад, радячи створювати домашні бібліотеки. Головна мета вчителя – залучити всіх учнів до регулярного читання дитячих творів, враховуючи їхній віковий рівень та доступність матеріалу за темою і жанром. Важливо звертати увагу на

індивідуальні інтереси кожної дитини під час вибору книг для рекомендації. Дидактичний принцип врахування особистих особливостей учнів має стати основою формування читацької самостійності. В оцінюванні участі дітей у позакласному читанні акцент робиться не на кількості прочитаного чи конкретному змісті книги, а на старанності, яку дитина проявляє у процесі підготовки й обговорення прочитаних творів.

3. Етапи навчання самостійного читання

У системі включення учнів початкових класів до самостійного читання виділяють три основні етапи: підготовчий, початковий і основний. Кожен із цих етапів має специфічні завдання, виконання яких спрямоване на формування активного та свідомого читача. Підготовчий етап охоплює перший клас, коли діти ще тільки опановують навички грамотності та не вміють самостійно читати. Усе навчання зосереджено на легкому знайомстві з дитячою книжкою, яке інтегрується в уроки навчання грамоти. На це відводиться 15–20 хвилин один раз на тиждень. Завдання цього етапу чітко сформульовані у програмовому розділі «Читання», в підрозділі «Робота з дитячою книжкою». Особлива увага приділяється первинному ознайомленню із книгою: дітям пояснюють правила гігієни читання, збереження книжок, а також навчають розглядати і працювати з виданнями.

Початковий етап припадає на другий клас. На цій стадії учні вже оволоділи базовими техніками читання, що дозволяє їм читати самостійно. Продовжуються спільні читання творів у класі та вдома, але значно зростає роль індивідуального читання. Два рази на місяць проводяться уроки позакласного читання. Завдання цього періоду стають складнішими: школярі не лише працюють із книжками, але й починають освоювати базові інформаційні навички.

Наприклад, вони знайомляться із книгознавчими поняттями, вчать ся шукати потрібні твори за змістом, обирати книжки за певними темами, рекомендованими учителем, тощо. На основному етапі, який охоплює третій і

четвертий класи, уроки позакласного читання проводяться раз на два тижні. Учні поступово розвивають навички самостійного вибору та прочитання книжок, опановують уміння осмислено підходити до вибору літератури, а також дотримуватись правил роботи з виданнями.

Завдання ускладнюються: третьокласники вчаться працювати з позатекстовою інформацією, яка міститься на обкладинці, титульному аркуші, у передмовах тощо. Вони здобувають перший досвід пошуку потрібних матеріалів як у відкритих бібліотечних фондах, так і за допомогою інтернет-ресурсів (звісно, з підтримкою вчителя).

У четвертому класі значна увага приділяється роботі над великими творами: повістями, казками-повістями тощо. Учні вчаться визначати основний зміст твору, виділяти сюжетні лінії, аналізувати ключових і другорядних персонажів. Практикуються як самостійне читання, так і робота під керівництвом учителя для глибшого усвідомлення змісту тексту [5].

4. Структура і методика уроків позакласного читання на підготовчому, початковому та основному етапах навчання

Заняття з позакласного читання на підготовчому етапі навчання (1 клас) мають відповідну структуру, яка допомагає зацікавити учнів та розвинути їхнє бажання читати.

Вони включають кілька ключових етапів: коротку бесіду для налаштування дітей на слухання твору, виразне читання тексту вчителем, обговорення змісту, знайомство з книгою, у якій надруковано твір, та рекомендації щодо читання вдома. На початковому етапі навчання у 2-му класі заняття з позакласного читання відбуваються раз на два тижні. Їхня структура залишається схожою на заняття у 1-му класі: учитель проводить вступну бесіду, читає твір для пробудження інтересу до самостійного читання, після чого школярі разом із вчителем обговорюють книжку.

Далі учні мають можливість самостійно і мовчки прочитати твір, а урок завершується бесідою про зміст. Проте заняття другого класу відрізняються

більшою насиченістю кожного етапу методичними прийомами. Особливу увагу приділяють розвитку навичок мовчазного читання у школярів, а робота ведеться не з одним твором, а з кількома текстами.

На основному етапі навчання (3–4-й класи) уроки позакласного читання також проводяться раз на два тижні, причому можливе використання двох основних форматів: стандартного уроку та уроку-звіту. Стандартний урок передбачає чотири структурні компоненти: ознайомлення учнів із виставкою книг, які вони мали змогу читати напередодні; колективний аналіз і обговорення книговидаць – персонажів, авторів, змісту; доповнення знань і читацьких навичок дитини через пояснення вчителя; а також завдання додому. Урок-звіт організовується 1–2 рази на семестр і може проводитись у групах. Його структура включає такі етапи: групові виступи школярів за заздалегідь підготовленим планом, презентацію вчителя з рекомендаціями щодо цікавих книжок для дозвілля та колективну літературну гру у формі конкурсу або вікторини. Це дає можливість перевірити вміння учнів орієнтуватися у світі літератури, уважно читати й переказувати твори.

Питання для самоконтролю

1. Які завдання позакласного читання в початковій школі?
2. Розкрийте зв'язок позакласного читання з класним.
3. Які форми керівництва самостійним дитячим читанням виділяють у методиці навчання літературного читання?
4. Проаналізуйте етапи навчання самостійного читання.
5. У чому полягають особливості методики уроків позакласного читання на підготовчому, початковому та основному етапах навчання?

Практичні завдання

1. Запропонуйте цікаві завдання (групова робота), які можна використати на уроках позакласного читання у 3-му класі.

2. Складіть конспект уроку позакласного читання на одному з етапів: *підготовчому, початковому чи основному*.
3. Підготуйте наочність до запропонованого уроку.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте програмові вимоги до позакласного читання в початковій школі на основі змістової лінії з літературного читання «Робота з дитячою книжкою; робота з інформацією».
2. Підготуйте повідомлення на одну із тем: «Комунікативний потенціал уроків позакласного читання в початкових класах»; «Сучасні методи і прийоми проведення занять із позакласного читання у 2–4-х класах».
3. Складіть списки дитячих книжок, які ви запропонуєте учням для позакласного читання (окремо для кожного класу). Які дитячі книги є у вашій бібліотеці?
4. Підготуйтеся до диспуту на тему «Як сформувати у молодших школярів стійку потребу читати?»
5. Відшукайте в літературі опис таких прийомів: «Читання з передбаченням», «Діаграма Венна», «Круговий огляд», «Групування», або «Асоціативний кущ». Покажіть застосування цих прийомів на заняттях з позакласного читання у 2–4-х класах.
6. Укладіть список літератури до розділу «Позакласне читання в початкових класах».

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Державний стандарт початкової освіти. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
2. Дівакова І.І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Тернопіль : Мандрівець, 2007. 180 с.
3. Мартиненко В. Позакласне читання (навчальна програма). *Початкова школа*. 2003. № 2. С. 39–43; № 12. С. 36-39.
4. Методика викладання української мови / за ред. Дорошенка С.І. Київ : Вища школа, 1992. 396 с.
5. Навчання і виховання учнів 2 класу : метод. посіб. для вчителів / упор. О.Я. Савченко. Київ: Початкова школа, 2003. 608 с.
6. Навчання і виховання учнів 3 класу : метод. посіб. для вчителів / упор. О.Я. Савченко. Київ: Початкова школа, 2004. 512 с.
7. На допомогу вчителів початкових класів : навчальні програми. 2 клас: для загальноосвіт. навч. закл. України. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2016. 144 с.
8. На допомогу вчителів початкових класів : навчальні програми. 3 клас: для загальноосвіт. навч. закл. України. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2016. 155 с.
9. На допомогу вчителів початкових класів : навчальні програми. 4 клас: для загальноосвіт. навч. закл. України. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2016. 160 с.
10. Науменко В.О. Психолого-педагогічні основи навчання читання у початковій школі. Київ : 2012. 120 с.
11. Науменко В.О. Робота над художнім твором на уроках читання. *Початкова школа*. 2015. № 6. С. 24–29.

12. Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. – Електронний ресурс: <http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1-2-08-%D1%96.pdf>

13. Пометун О., Пирожено Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.

14. Пушкарьова Т. Технологія проведення особистісно орієнтованого уроку в початкових класах. *Початкова школа*. 2003. № 4. С. 7–9.

15. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах : посібник для вчителя. Київ : Освіта, 2007. 332 с.

16. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ : Абрис, 1997. 256 с.

17. Савченко О. Етапи опрацювання художніх творів на уроках читання. *Початкова школа*. 2005. № 9. С. 22–27

18. Хорошковська О.Н. Методика навчання української мови у початкових класах : підручник для студентів ВНЗ та вчителів. Київ : Промінь, 2006. 250 с.

Допоміжна

19. Баршай Л.С. Про роботу зі скоромовкою. *Початкова школа*. 1990. № 9. С. 26–28.

20. Джежелей О. Дитяче читання. *Початкова школа*. 2002. № 4, 5. С. 56–58, С. 48–51.

21. Джежелей О.В. Літературна освіта школярів у системі рідної мови. *Початкова школа*. 1994. № 1. С. 25–28.

22. Киналь М. Розвиток мовлення на уроках позакласного читання. *Початкова школа*. 1996. № 5. С. 13–14.

23. Куріпта В.І. Ефективні методи і прийоми удосконалення навички читання. *Початкове навчання та виховання*. 2005. № 29–30. С. 38–48.

24. Кучинський М.В. Робота над загадкою. *Початкова школа*. 1994. № 6. С. 28–32.

25. Мартиненко В. Робота з дитячою книжкою. *Початкова школа*. 2001. № 6. С. 47–53.
26. Мовчун А.І. Запрошуємо у світ літературних термінів. *Початкова школа*. 2003. № 5. С. 49–52.
27. Пабат В.В. Чарівний світ казки. *Початкова школа*. 1994. № 11. С. 21–23.
28. Пархоменко Н. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання. *Початкова школа*. 1997. № 7. С. 44–48.
29. Підлужна Г.В. Позакласне читання школярів як педагогічна проблема. *Початкова школа*. 1998. № 7. С. 18–22.
30. Почупайло О. Програма формування читацьких умінь у школярів. *Початкова школа*. 1997. № 10. С. 29–38.
31. Притулик Н. Комунікативний потенціал уроків роботи з дитячою книжкою. *Початкова школа*. 2003. № 6. С. 14–17.
32. Савченко О.Я. Варіативність побудови уроків читання. *Початкова школа*. 2006. № 9. С. 3–8.
33. Ткачук Г. Підготовка майбутніх класоводів до проведення уроків позакласного читання. *Початкова школа*. 1995. № 10–11. С. 38–39.
34. Ткачук Г. Робота з дитячою книжкою на уроках позакласного читання (1-4 кл.). Кам'янець-Подільський : Абетка, 2000. 120 с.
35. Цимбалюк Л. Проблема введення літературознавчої пропедевтики в початкових класах. *Початкова школа*. 2000. № 11. С. 21–24.

Використана література

1. Державний стандарт початкової освіти. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
2. Лужецька Леся. Методика викладання української мови : матеріали для практичних занять і самостійної роботи для студентів ОКР «Бакалавр» напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта». Дрогобич: Видавничий відділ

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. 88 с.

3. Методика викладання української мови / за ред. Дорошенка С.І. Київ : Вища школа, 1992. 396 с.

4. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.

5. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою 1-4 класи. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

6. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах : посібник для вчителя. Київ : Освіта, 2007. 332 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Понятійний апарат до розділу

«Методика навчання читання»

Читацька компетентність – це інтегрований особистісно-діяльнісний результат, що виникає внаслідок взаємодії знань, умінь, навичок, індивідуального досвіду й ціннісних орієнтирів учнів, набуття яких здійснюється через реалізацію змістових ліній предмету «Читання».

Первинний синтез є початковим етапом роботи над літературним твором під час уроку читання. Він передбачає ознайомлення учнів із його змістом.

Другий етап – **аналіз** – передбачає встановлення причинно-наслідкових зв'язків у сюжетному розвитку й вивчення художніх засобів твору.

Вторинний синтез, як завершальний етап, зводиться до узагальнення, оцінки твору та визначення його основної ідеї.

Техніка читання включає такі основні аспекти: спосіб читання, його правильність, виразність і темп. Сміслова сторона читання відображає здатність розуміти значення слів у тексті (як у прямому, так і в переносному сенсі), взаємозв'язок між реченнями та загальний зміст твору.

Читання вголос передбачає безперервне, чітке і виразне відтворення тексту у ритмі, що забезпечує його розуміння.

Читання мовчки відбувається подумки, без зовнішніх мовленнєвих рухів, і характеризується вищою швидкістю порівняно з читанням уголос.

Рівень правильного читання визначається відсутністю помилок, як-от пропусків чи перестановок букв і складів, зайвих звуків тощо. Свідоме читання акцентує на чіткому розумінні змісту тексту, подій та здатності оцінити дії персонажів.

Виразне читання – це мистецтво передачі емоційного настрою твору шляхом дотримання відповідної інтонації, пауз і наголосів.

Літературознавча пропедевтика покликана знайомити школярів із базовими літературознавчими термінами, корисними для подальшого аналізу та інтерпретації текстів.

Жанр визначає тип літературного твору. Наприклад, оповідання є коротким прозовим текстом, сюжет якого базується на окремому випадку з життя одного або декількох персонажів. Вірш – це ритмізований поетичний твір, зазвичай із римою.

Казка – народний або авторський текст про вигадані події та часто фантастичних персонажів.

Байка – короткий алегоричний твір повчального характеру із вираженою мораллю.

Науково-художні твори дитячої літератури поєднують пізнавальний компонент із художнім сюжетом і можуть висвітлювати явища природи, історії або життя видатних особистостей. Загадка є метафоричним питанням усної народної творчості, яке передбачає дотепну відповідь.

Прислів'я – це короткий завершений вислів із повчальним характером, тоді як приказка є незавершеним образом і не завжди має вставлений повчальний підтекст.

Скоромовки служать засобом тренування дикції й корекції мовленнєвих недоліків через вимову важких для артикуляції звукових комбінацій. Інсценізація – це адаптація літературного твору для театральної чи радіо-постановки, а драматизація передбачає передачу подій через обличчя персонажів.

Метафора й порівняння – це художні засоби виразності, які роблять мову більш образною. Порівняння допомагає зіставити один предмет із іншим через сполучники (як, мов тощо), тоді як метафора побудована на перенесенні значення за схожістю.

Тема твору включає коло подій і життєвих явищ, що постають у творі як органічна єдність із проблемою, яка потребує осмислення та розв'язання. Вона відображає, про що саме автор веде оповідь для читача.

Ідея твору полягає в його основній думці, яка виражається через усю образну систему тексту. Це невидиме ядро твору, те послання, яке автор прагне донести до своєї аудиторії.

Сюжет є сукупністю подій, які відбуваються у художньому творі. Саме через ці події поступово розкриваються характери героїв та реалізується головна думка. Композиція — це конструкція твору, його структура, а також спосіб розташування і взаємодія окремих частин, що утворюють гармонійне ціле.

**Вправи і завдання для вироблення навичок правильного, свідомого,
виразного читання**

1. Прочитайте вірш, адресований учням початкових класів. Про дотримання яких якостей читання у ньому йдеться? Доповніть інформацію про основні якості читання додатковими відомостями.

*Коли читаєш, пам'ятай
І ні на мить не забувай
Важливі якості читання,
Аби усі твої старання
Були не марними, мій друже.
Тож книгу полюби ти дуже!
Вона відкриє в світ віконце,
Вона у серце впустить сонце.
Із книги почерпнеш знання,
Що зроблять радісним життя.
Читати правильно навчайсь,
До слів уважно придивляйся,
Виразно звуки вимовляй
І зайвих звуків не вставляй;
Склади в словах не переставляй,
Читай – і букв не пропускай.
Читай свідомо, щоб зумів
Ти зрозуміти сутність слів.
А прочитав – перекажи,
Чого навчив цей твір – скажи.
З чим згоден ти,*

*З чим, може, ні.
Висловлюй сміло думки свої.
Ну, а голосне читання
Ще й виразним має бути:
Ритму, пауз, інтонацій
Тут ніяк не оминути.
Тож люби книжки, мій друже,
Їх із радістю читай
І про якості читання
Ні на мить не забувай! (Л. Лужецька).*

2. Прочитайте уважно вірш. Яку особливість вимови дзвінких приголосних звуків української мови він допоміг вам збагнути? Чому нашу мову називають «милозвучною»? До чого може призвести оглушення дзвінких приголосних звуків у кінці слів та в середині слів перед глухими? Як про це сказано у вірші, які слова наведені для прикладу? Наведіть подібні пари слів, у яких оглушення дзвінких призводить до зміни значення слова.

*Пам'ятай, що наша мова
Милозвучна і дзвінка;
Не оглушуй звука в слові,
Як потреби в тім нема.
Ось, наприклад, слово «гриб» –
Вимовляйте чітко, дзвінко,
Звука **б** не оглушіть,
Бо велика це помилка.
Варто в слові цім звучнім
Звук останній оглушити –
Грипом – ох! яким страшним!
Можна раптом захворіти.
Ще для прикладу візьмем
Пречудове слово «казка».*

*Звук середній без проблем
Дзвінко вимовте, будь ласка.
Звука з не оглушіть:
Ми читаєм тільки казку!
Варто з на с змінить –
І в руках тримаєм каску... (Л. Лужецька).*

3. Прочитайте вірш. Не оглушуйте у словах кінцевий приголосний звук [в].

*Серед радісних дібров
Диво-квітку я знайшов.
А коли додому мчав,
Мене вітер наздогнав,
Щось приємне нашептав.
Можє, він мені співав
Про красу весняних барв,
Можє, вірші говорив
Про чарівність всяких див?
Хоч я дуже поспішав,
Вітерець наздоганяв... (Л. Лужецька).*

4. Прочитайте вірші. Запам'ятайте вимову й написання запропонованих у віршах слів. Послугуйтеся ними у власному мовленні.

*Закони письма і вимови вивчай:
Написано – шся, а ти [с':а] вимовляй:
Раненько прокидаєшся,
Зарядкою займаєшся,
Водою обливаєшся,
Швиденько одягаєшся,
В дорозі не спиняєшся,*

*Назад не озираєшся.
Так, друже мій, ніколи
Не спізнишся до школи (А. Свашенко).*

*Закони письма і вимови вивчай:
Написано – ться, а ти [ц':а] вимовляй:
Хто рано прокидається,
Зарядкою займається,
Роботи не боїться,
Той з двійками не знається,
Від трійок відцурається
І завжди добре вчиться (А.Свашенко).*

5.Прочитайте скоромовки. Вимовляйте звуки [дж], [дз] зливо (як один).

<i>Як дзвінок задзеленчить,</i>	<i>Дзвінка вода із джерела!</i>
<i>Дзвінко джмелик задзижчить:</i>	<i>Дзвенить - видзвонює вона!</i>
<i>«Бджоли, бджоли, бджоленята,</i>	<i>Дзвіночком дзвонить джерело,</i>
<i>Вилітайте погуляти».</i>	<i>Навколо – передзвін його.</i>

6. Прочитайте низку слів, дотримуючись твердої вимови шиплячих звуків.

*Чемний, чепурненька, нічка, дощ, плащик, борщ,чорний, щастя,
чистота.*

7. Прочитайте віршовані рядки, правильно, тобто твердо, вимовляючи шиплячі звуки.

*Одягну новенький плащик,
Взую чисті чобітки,
Вибіжу під теплий дощик,
Що накрапує згори.
Загукаю я щосили:*

«Дощику, іди, іди!

Хай цілющі краплини

Зростають наші всі сади!» (Л.Лужецька).

8. Прочитайте виразно текст, дотримуючись пауз, логічних наголосів, правильно інтонуючи кожне речення.

Літо

Хазяйнує літо у полях, садках, лісах. Спитаєте, як? А придивіться уважніше – і ви побачите, яким дбайливим і мудрим господарем є літо. У полях дозрівають жита й пшениці, у садках рум'яніють червонобокі яблука, наливаються пахучим соком груші, сливи. А в лісах запашині сунічки, цілющі чорниці, соковита малина... А там, дивись, уже й чорноока ожина проситься до кошика.

Хазяйнує літечко на землі, тепло й радісно кожному на душі!

(Л.Лужецька).

Зразок самостійної роботи за розділом «Методика навчання читання»

Варіант 1.

1. Визначити об'єкти контролю й оцінювання з читання.
2. Розкрити сутність змістової лінії з читання «Розвиток літературно-творчої діяльності учнів на основі прочитаного».
3. Назвати і схарактеризувати основні види опрацювання художнього тексту на уроках читання.
4. Продовжити казку за поданим початком: «Одного весняного ранку легкий Вітерець-Пустун розбудив красуню Ромашку. «Доброго ранку, кралечко!» – весело прошепестів він. Ромашка розплющила здивовані оченята і...».

Варіант 2.

1. Назвати й охарактеризувати основні етапи роботи над художнім твором на уроках читання у початкових класах.
2. Схарактеризувати основні якості читання.
3. Назвати основні способи читання учнів початкової школи.
4. Продовжити оповідання за поданим початком: «Усі учні 3-А класу знали, що Василько і Михайлик – друзі-нерозлийвода.

Одного жовтневого ранку, поспішаючи, як звичайно, до школи, хлопчики побачили...».

Варіант 3.

1. Назвати основні форми учнівського читання вголос, розкрити їх сутність.
2. Схарактеризувати технічну і смислову сторони навички читання.
3. Розкрити сутність змістової лінії з літературного читання «Літературознавча пропедевтика».
4. Скласти 2–3 загадки для учнів початкової школи.

Варіант 4.

1. Розкрити мету і завдання курсу «Літературне читання» в початковій школі.
2. Схарактеризувати основні види читання в початкових класах та вимоги до них.
3. Назвати основні принципи, на основі яких визначається зміст літературного читання в початковій школі; коротко схарактеризувати їх.
4. Скласти 2–3 скоромовки для учнів початкових класів.

Зразок контрольної роботи з розділу «Методика навчання читання»

1. Вибрати правильну відповідь:

Основними видами читання у початковій школі є:

- а) голосне і мовчазне;
- б) голосне;
- в) мовчазне.

Голосне читання характеризується такими якостями:

- а) правильністю, свідомістю;
- б) правильністю, свідомістю, виразністю;
- в) правильністю, виразністю.

У роботі над художнім твором виділяються такі етапи:

- а) первинний синтез, аналіз;
- б) аналіз, вторинний синтез;
- в) первинний синтез, аналіз, вторинний синтез.

У початкових класах вивчаються такі види віршів:

- а) ліричні (пейзажні), епічні (сюжетні);
- б) ліричні (пейзажні);
- в) епічні (сюжетні).

Визначальним принципом у мовленнєвому розвитку учнів на уроках літературного читання є:

- а) тематично-жанровий;
- б) комунікативно-мовленнєвий;
- в) літературознавчий.

Прийоми алегорії та моралі використовуються у:

- а) казках;*
- б) оповіданнях;*
- в) байках.*

2. Продовжити сказане:

Метою курсу «Літературне читання» в початковій школі є:

Основними якостями літературного читання є:

Повноцінна навичка читання характеризується злиттям таких сторін:

Оповідання – це ...

Байка – це ...

Основними завданнями другого етапу роботи над художнім твором – аналізу – є:

Технічна навичка читання охоплює такі компоненти:

Аудіювання – це ...

Об'єктами поточної перевірки навчальних досягнень молодших школярів з літературного читання є:

3. На місці крапок написати необхідні поняття.

..... – такі форми читання
вголос використовуються на уроках літературного читання в початкових
класах.

..... – такі типи уроків виділяються в системі класного
читання.

..... – це основні завдання першого етапу роботи над художнім
твором.

.....
– такі жанри вивчаються на уроках літературного читання в початковій школі.

..... —
такі малі жанри усної народної творчості опрацьовуються в початкових класах.

4. Скласти і записати вірш, оповідання, казку, скоромовки, загадки (на вибір) для учнів початкових класів.

Перелік питань до заліку за розділом «Методика навчання читання»

Освітньо-пізнавальне, виховне та розвивальне значення читання в початковій школі.

Принципи, на основі яких визначається зміст читання в 2-4 класах.

Види читання: голосне та мовчазне. Вимоги до кожного з них.

Основні форми учнівського читання вголос.

Критерії оцінювання читацьких умінь учнів 2-4 класів.

Основні якості читання, шляхи вдосконалення кожної з них.

Три етапи роботи над художнім твором, завдання кожного з них.

Методика опрацювання оповідань на уроках читання в початкових класах.

Особливості роботи над казкою; види казок, які вивчаються в початковій школі. Драматизація та інсценізація.

Методика формування у молодших школярів уявлення про байку як літературний жанр. Робота над художніми образами байки, розкриття алегорії, моралі.

Методика опрацювання віршів. Особливості роботи над ліричними та епічними віршами.

Прийоми заучування напам'ять віршованих текстів.

Робота над малими формами усної народної творчості: загадками, прислів'ями, приказками, скороговками.

Уроки узагальнення знань, їх завдання, структура та методика проведення.

Позакласне читання як різновид предмета читання, зв'язок позакласного читання з класним.

Мета і завдання позакласного читання відповідно до навчальної програми.

Керівництво самостійним дитячим читанням.

Етапи навчання самостійного читання.

Завдання підготовчого і початкового етапів.

Особливості роботи на основному етапі навчання.

Заняття на підготовчому етапі навчання самостійного читання.

Уроки позакласного читання на початковому та основному етапах навчання, їх структура і методика проведення.

Електронне навчально-методичне видання

Світлана Луців

**МЕТОДИКА НАВЧАННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ
ГАЛУЗІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ
МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ**

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Редактор
Ірина Невмержицька

Технічний редактор
Артимко Ірина

Здано до набору 08.06. 2025 р. Формат 60x90/16. Гарнітура Times. Ум.
друк. арк. 4,75. Зам. 51 .

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.
(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5140
від 01.07.2016 р.). 82100, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24.